

prekladateľ

переводчик

traduttore

Übersetzer

traducteur

ISSN 1339-3405

umb
UNIVERZITA
MATEJKA BELA

K R I T I K A

P R E K L A D U

1/2021

 BELIANUM

vedecká rada	redakčná rada
Predseda vedeckej rady doc. Mgr. <i>Vladimír Biloveský</i> , PhD. (Katedra anglistiky a amerikanistiky, FF UMB v Banskej Bystrici)	Šéfredaktor Mgr. <i>Matej Laš</i> , PhD.
Členovia a členky vedeckej rady prof. PhDr. <i>Zuzana Bohušová</i> , PhD. (Katedra germanistiky, FF UMB v Banskej Bystrici) doc. PhDr. <i>Martin Djovčoš</i> , PhD. (Katedra anglistiky a amerikanisti- ky, FF UMB v Banskej Bystrici) PhDr. <i>Miroslava Gavurová</i> , PhD. (Inštitút anglistiky a amerikanistiky, FF PU v Prešove) prof. PhDr. <i>Edita Gromová</i> , CSc. (Katedra translatológie, FF UKF v Nitre) PhDr. <i>Anita Huťková</i> , PhD. (Katedra translatológie, FF UMB v Banskej Bystrici) prof. PhDr. <i>Mária Kusá</i> , CSc. (Katedra ruského jazyka a literatúry, FF UK v Bratislave) PhDr. <i>Lubica Pliešovská</i> , PhD. (Ka- tedra anglistiky a amerikanistiky, FF UMB v Banskej Bystrici) prof. PhDr. <i>Anna Valcerová</i> , CSc. doc. Mgr. <i>Vladimír Biloveský</i> , PhD. (Katedra anglistiky a amerikanistiky, FF UMB v Banskej Bystrici)	Zástupca šéfredaktora PhDr. <i>Martin Kubuš</i> , PhD.
	Členovia redakcie Mgr. <i>Marianna Bachledová</i> , PhD. Mgr. <i>Lukáš Bendík</i>
	Ilustrácie <i>Diana Jacková</i>
	Obálka <i>Lukáš Bendík</i>
	Jazyková redakcia Mgr. <i>Michael Dove</i> PaedDr. <i>Hedviga Kubišová</i> , PhD. PhDr. <i>Lubica Pliešovská</i> , PhD.
	Zalomenie textu <i>Matej Laš</i>
	<i>Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici</i> Formát: B5 Počet strán: 74 Náklad: 50 ks ISSN 1339-3405
	
	Tlač financovali Lingua, communicatio, translatio www.oz-lct.sk

OBSAH

Editoriál (Martin Kubuš).....4

Rozhovor so Zuzanou Malinovskou (Ján Živčák)7

ŠTÚDIE

Mechanický pomaranč od Anthonyho Burgessa

Kritika prekladu slangu (Jana Sliacka)20

Interpreteácia umeleckého prekladu diela Frances Hodgson

Burnettovej Tajná záhrada (Alexandra Krebesová)38

Špecifiká slovenských prekladov románu

Majster a Margaréta od Michaila Bulgakova (Miroslav Kováč).....57

NÁZORY A RECENZIE

Pozitívne príklady prístupu vydavateľstiev

k prekladateľom (Katarína Slovák)66

Napísané zostáva alebo knižná podoba

prekladateľskej „orálnej histórie“ (Ivan Šuša)71

Bodka (Matej Laš)74

Editoriál

„Umelecký preklad je nezmysel, ale je to krásny nezmysel,
o ktorý sa treba pokúšať.“¹

Po horúcom lete zahalenom rúškami tajomstva týkajúceho sa termínu príchodu ďalšej vlny pandémie sa vám opäť hlásime s čerstvým číslom *Kritiky prekladu* a veríme, že aj najnovší prírastok našej redakcie si nájde čitateľov medzi nadšencami umeleckého prekladu, toho, ako vraví O. Kořínek, krásneho nezmyslu, o ktorý sa treba pokúšať.

Ako už býva zvykom, číslo otvárame rozhovorom, tentoraz s prof. PhDr. Zuzanou Malinovskou, CSc., romanistkou, germanistkou a vysokoškolskou pedagogičkou. Prof. Malinovská sa okrem iného venuje prekladaniu u nás menej známych po francúzsky píšucich spisovateľov z rozličných kútov sveta. V rozhovore spomína svoje začiatky pod vedením známych osobností – na poli umeleckého prekladu zvučných mien ako Anton Vantuch či Jozef Felix –, ale dočítame sa aj o jej postoji k negatívnym javom, akým je redukcia literárnych predmetov na vysokých školách. Zuzana Malinovská spája príjemné s užitočným a oboje s nutným, t. j. s veľkým rešpektom sa pozerá do minulosti, a hoci v súčasnosti vníma vo svete translatológie a literárnej vedy množstvo negatív, nepodlieha skepse a vyzýva na intelektuálny boj: „Asi nám nezostáva nič iné, len akceptovať daný stav, čo neznamena rezignovať.“ Rozhovor pripravil jej katedrový kolega Mgr. Ján Živčák, PhD.

Autor úvodného citátu sa o „krásny nezmysel“ pokúšal už veľakrát a ja som rád, že prvá štúdia v predloženom čísle *Kritiky prekladu* sa zaoberá práve jedným z jeho prekladov. Jana Sliacka sa venuje známemu dielu Anthonyho Burgessa *Mechanický pomaranč* a zameriava sa na kritiku prekladu slangu, čo je z translatologického hľadiska problém s veľkým P (o rozriešenie ktorého sa *treba pokúšať*). Autorka nepredstiera, že je prvá, kto sa danou témou zaoberá, práve naopak, vychádza aj z prác starších

1 Kořínek, O. (2013). In: BILOVESKÝ, V., KUBUŠ, M. 2020. *Na slovíčko s prekladateľom (Banskobystrické Prekladateľské soirée)*. Banská Bystrica: Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici. ISBN 978-80-8227-003-0.

študentov, konštatuje ich názorové prieniky. Výkon prekladateľa O. Kořínka v podstate vyzdvihuje, konštatuje, že jeho preklad je koncepčný, hoci niektoré slangové pasáže považuje za nefunkčné v dôsledku generačných rozdielov. Len zdôrazním, že preklad O. Kořínka sám osebe nie je nový, prvý raz vyšiel v roku 2004, čo znamená, že nemáme dočinenia len s generačným rozdielom medzi O. Kořínkom a jeho dnešnými čitateľmi, ale aj medzi čitateľmi z roku 2004, ktorí mali iné očakávania. Dnešní čitatelia či kritici prekladu za atypických okolností vstupujú už do tretieho decénia 21. stor. – a pochopiteľne – aj v oblasti recepcie umeleckého diela i jeho prekladu uvažujú inak.

Alexandra Krebesová v štúdiu s názvom *Interpretácia umeleckého prekladu diela Frances Hodgson Burnettovej Tajná záhrada* skúma dnes už legendárne dielo detskej literatúry, analyzuje výrazové vlastnosti textu a skúma, či rovnakými vlastnosťami oplýva aj preklad (v poradí už tretí slovenský preklad daného diela) v podaní Márie Galádovej. Sleduje, aké metódy používa prekladateľka pri preklade dialektu, špecifickej lexiky, riekaniek, reálií i alúzií.

Generačnú výmenu, ktorú som spomínal v súvislosti s prvou štúdiou v aktuálnom čísle, cítiť aj v analýze nového (v poradí druhého slovenského) prekladu románu *Majster a Margaréta*. Autor štúdie Miroslav Kováč skúma (o. i. aj ideologické) pozadie vzniku dvoch slovenských prekladov románu Michaila Bulgakova, porovnáva vybrané špecifiká (propriá, toponymá) v staršom i novom preklade Bulgakovho románu a treba povedať, že na osi naturalizácia – exotizácia nachádza a komentuje naozaj zaujímavé rozdiely. Zdá sa, že kým Magda Takáčová aplikovala Newmarkovu metódu komunikatívneho prekladu, Ján Štrasser uprednostňuje skôr preklad sémantický.

Zaujímavú štúdiu ponúka Ivana Mellová. V štúdiu s názvom *Fenoméni kolaboratívneho prekladu v slovenskej prekladateľskej praxi* skúma tento jav po stránke teoretickej i praktickej. Vysvetľuje komplexnosť a problematickosť definície pojmu kolaboratívny preklad, predstavuje sociálne pozadie praxe kolaboratívneho prekladu a ponúka kvantitatívno-kvalitatívny prehľad kolektívnych prekladov na Slovensku v období rokov 2000 až 2020 s prihliadnutím na jazyk pôvodiny. Zistenia ilustruje grafmi.

Čerešničkou je zamyslenie našej študentky Kataríny Slovák s názvom *Pozitívne príklady prístupu vydavateľstiev k prekladateľom*. Prekladatelia sa (neraz naozaj oprávnene) cítia ako tie články vydavateľského

refazca, ktoré ťahajú za najkratší koniec. Autorka zamyslenia však dokazuje, že edičná politika niektorých vydavateľstiev prácu prekladateľa vyzdvihuje až natoľko, že mená uvádza priamo na obálke, a nie „iba“ v tiráži. Nazdávam sa, že optimistickejší záver autorkiných úvah sme si v tejto neľahkej dobe priať ani nemohli.

V recenznej rubrike nájdeme ohlas Ivana Šušu, ktorý sa zaoberá publikáciou z dielne Katedry anglistiky a amerikanistiky s názvom *Na slovíčko s prekladateľom*. Kniha, z ktorej citujem aj v tomto editoriáli, je výstupom z Prekladateľských soirée, ktoré v spolupráci so Štátnou vedeckou knižnicou v Banskej Bystrici a Veľvyslanectvom USA na Slovensku organizujeme už od roku 2012.

Bodku za číslom, ako sa už stáva tradíciou, robí náš redakčný kolega Matej Laš.

Príjemné čítanie.

Martin Kubuš

Foto: Zuzana Malinovská (© The Slovak Spectator)

Ján Živčák sa rozprával s prof. PhDr. Zuzanou Malinovskou, CSc., vysokoškolskou pedagogičkou a medzinárodne uznávanou vedkyňou, ktorá dlhodobo pracovala na Inštitúte romanistiky Filozofickej fakulty PU v Prešove a v máji oslávila životné jubileum.²

Vyštudovali ste francúzštinu a nemčinu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského. Keďže ste vyrástli v plurilingválnom prostredí, kde súbežne znela slovenčina, maďarčina a nemčina, výber druhého aprobačného jazyka je pochopiteľný. Ako ste sa však dostali k francúzštine?

2 Text vznikol ešte predtým, ako sa stala zamestnankyňou Katedry román-ských jazykov a literatúr Pedagogickej fakulty UK v Bratislave, kde pôsobí aktuálne (pozn. red.).

Aj voľba prvého jazyka súvisí predovšetkým s domácim prostredím. Prvotný záujem o francúzsky jazyk a kultúru vo mne vzbudili rodičia, ktorí sa v predvojnových rokoch na košickom premonštrátskom gymnáziu naučili veľmi slušne po francúzsky. Doma sme mali viacero francúzskych kníh, v ktorých som so zvedavosťou listovala. Francúzska kultúra a francúzsky *modus vivendi*, presnejšie to, čo som si pod tým predstavovala, ma veľmi lákali asi aj z iných dôvodov. Svojou nonšalantnou ľahkosťou vyvažovali v mojich očiach germánsku rigoróznosť, ktorú stelesňovali najmä starí rodičia. Keď potom bola možnosť vybrať si na strednej škole francúzsky jazyk, nebolo o čom premýšľať. A mala som šťastie na vynikajúceho učiteľa, doktora Jána Zaica, ktorý nás zasväcoval nielen do francúzskeho jazyka, ale rozprával nám aj o francúzskej literatúre, zvlášť o kánonických autoroch. Sporadicky aj prekladal a už vtedy využíval vo vyučovaní dnes veľmi vyzdvihovaný interdisciplinárny prístup: predmet filozofia vnímal aj ako príležitosť oboznámiť nás s myslením francúzskych filozofov. Nedá mi v tejto súvislosti nespomenúť aj moju stredoškolskú profesorku slovenčiny, pani Magdu Fendíkovú, ktorá prehlbila môj záujem o francúzsku literatúru. Výborne sa orientovala v dobovom francúzskom literárnom kontexte, čo bolo na vtedajšie časy prekvapujúce a výnimočné. Nebála sa – isteže, išlo o krátke obdobie politického uvoľnenia – rozprávať nám napríklad o literárnom existencializme či francúzskom novom románe, teda o smeroch, ktoré boli v rozpore s marxistickou víziou bytia, presadzovanou vládnuou stranou. Dodnes nechápem, ako to tí moji profesori robili, že sa v časoch bez internetu a bez voľného obehu informácií dostávali k poznatkom, ktoré režimu vonkoncom nevyhovovali. Eufória z uvoľnenia pomerov a nádej v slobodnejší život v „socializme s ľudskou tvárou“? Zvedavosť či potvrdenie príslovia, že zakázané ovocie najviac chutí? Pravdepodobne všetko dokopy. Najmä však oddanosť učiteľskému poslaniu a potreba prebúdzat zvedavosť a odovzdávať vedomosti bez cenzurovania.

Počas štúdia ste sa stretli s viacerými legendami slovenskej romanistiky, okrem iného s Jozefom Felixom a Antonom Vantuchom. Ako si na nich spomínate? Do akej miery boli pre vás inšpiráciou v ďalšom pedagogickom i vedeckom smerovaní?

Na oboch pánov rada spomínam, i keď neviem, či ma priamo inšpirovali v mojom smerovaní (ak áno, tak kladením dôrazu na poctivú prácu s textom, kritické myslenie, vedeckú pokoru, úctu k inému názoru, pretože nijaké poznanie nemožno vydávať za absolútne vyčerpávajúce a definitívne). Boli to osobnosti s integritou, profesori „starej školy“ s obrovskou erudíciou, hoci im akademický titul profesora počas ich života nebol udelený. Považujem za veľké šťastie, že som na začiatku svojho štúdia na FF UK zastihla Antona Vantucha, ktorý bol neskôr z fakulty „odídený“, ako sa hovorievalo. S veľkým zanietením a šarmom nám prednášal najstaršiu francúzsku literatúru. Rozprával po francúzsky, pričom zložitejšie myšlienky zopakoval po slovensky, čo mi – ako prváčke – veľmi vyhovovalo. Stredoškolská látka, v tých časoch zošňurovaná marxistickou ideológiou, sa stredoveku nevenovala, a tak bolo pre nás rozprávanie o rytieroch, križiackych výpravách, svätom Gráli a pod. osviežujúcou novinkou, ktorú sme priam hltali. Antona Vantucha som potom koncom 70. rokov stretla v Prešove na Filozofickej fakulte UPJŠ, kde pán profesor, ako sme mu hovorievali, nejaký čas pôsobil a všemožne ma ako začínajúcu asistentku podporoval. Profesora Felixa som spoznala, ak si dobre spomínam, v treťom ročníku, na prednáškach z dejín francúzskej literatúry 18. storočia. Prednášal po slovensky, v širokých súvislostiach a s prepojením na domáci kontext (v plnej miere som to ocenila až neskôr), pričom do pedagogickej praxe neustále projektoval vlastný výskum. Nikdy nezabudnem, ako nám rozprával o hľadaní titulu pre jednu zo svojich posledných kníh *Modernita súčasnosti* (1970). Bola som už preč zo školy, keď zomrel, no jeho smrť mňa i viacerých spolužiakov zasiahla. A keď sa už takto vraciam do minulosti, rada by som venovala spomienku aj dvom dámam z bratislavskej romanistiky druhej polovice 20. storočia – Viole Cígerovej, špecialistke na literatúru 17. storočia, a Vilme Forgáčovej, ktorú nik nevolal inak ako Madame. Obe dnes zabudnuté panie síce menej publikovali, ale boli vynikajúcimi a zanietenými pedagogičkami, ktoré nás veľa naučili.

Hoci sa príležitostne venujete aj umeleckému prekladu, profilujete sa ako literárna vedkyňa. Prekvapujete však zreteľnou orientáciou smerom von zo Slovenska – medziliterárne presahy nevyužívate systematicky. Do akej miery je možné porozumieť literatúre, ktorá vzniká

mimo nášho geografického a kultúrneho priestoru? Sám často bojujem s pocitom, že sa mi výskumný materiál vzpiera svojou cudzosťou...

Čo presne znamená „porozumieť literatúre“? Prichádzajú mi na um slová Jozefa Felixa, ktorý (parafrázujúc klasika) rád opakoval, že „každý číta sám seba“, s čím sa plne stotožňujem. V literatúre, našťastie, nik nemá monopol na výklad, teda na jednu „pravdu“. Na druhej strane, dôkladné poznanie cudzieho geograficko-kultúrneho priestoru považujem za veľmi dôležité, v prípade profesionála s ambíciou robiť literárnu vedu priam za nevyhnutné. Predpokladom takéhoto poznania je neustále štúdium a konfrontácia získaných poznatkov s kolegami, ktorí sú v cudzom prostredí doma. Tak napríklad, predtým ako som na Filozofickej fakulte PU zaviedla (medzi študentmi obľúbený) kurz o súčasnej québeckej literatúre, doplnila som si špecializáciu priamo na univerzitách v Montreale. Podarilo sa to vďaka štipendiu kanadskej vlády, získanom v pomerne veľkej konkurencii. Nie som si však istá, či je to bežná prax. Hoci samotná podstata našej práce predpokladá veľmi pozorné a dôkladné, teda pomalé čítanie, tlak na výkon a rýchlosť je dnes obrovský, čo má, samozrejme, nie najpriaznivejšie dôsledky. Málokto sa zamýšľa nad tým, či skutočne rozumie výskumnému materiálu, *nota bene* materiálu, čo sa „vzpiera svojou cudzosťou“. Podstatné je publikovať – v zmysle *publier ou périr* – čo najviac a čo najrýchlejšie. Vidím to pomerne často pri posudzovaní štúdií do vedeckých periodík. Nie je ničím výnimočným, že autor preberá názory z druhej ruky, kľže po povrchu textu, kontext, podstatné súvislosti či relevantné sekundárne zdroje nepozná vôbec, niekedy dokonca netuší, že existuje slovenský preklad diela, ktoré rozoberá, lebo cituje z českej verzie. Ale aby som sa vrátila k otázke – neviem, či *en bloc* rozumiem cudzej literatúre, niektorým autorom skôr nerozumiem. Myslím si však, že moja situácia je napríklad v porovnaní s medievalistami oveľa ľahšia, pretože sa venujem francúzskej a frankofónnej naratívnej literatúre, ktorá vzniká v otvorenom multikultúrnom svete transkultúrnych presahov a interkultúrnej komunikácie v dobe, v ktorej žijem.

O súčasnej francúzskej literatúre máme vďaka M. Houellebecqovi či P. Modianovi aké-také povedomie aj na Slovensku. Viem, že literárne kánony sa často nekonštituujú podľa predstáv kritikov, ale predsa sa

skúsím opýtať – kto z dnešných autorov má podľa vás potenciál zaraďiť sa medzi „klasikov“ a niekoľko storočí sa tam udržať? Prečo?

Musela by som mať vešteckú guľu... Konštituovanie kánonu ovplyvňujú kultúrne a vzdelávacie inštitúcie, pričom do procesu vstupuje všeličo – dominujúca ideológia, mienkotvorná doxa a dobový vkus, ale aj náhoda. Vyslovím preto len hypotézy. Možno má istý potenciál kontroverzný Michel Houellebecq, ktorý sám seba vníma ako novodobého Balzaca. Dnešný čitateľ siahne po románoch „otca“ tradičnej románovej formy, ktorý je súčasne historiografom *sui generis*, najmä vtedy, keď chce získať celistvú predstavu o francúzskej spoločnosti prvej polovice 19. storočia. Podobne budú možno raz čitatelia čítať M. Houellebecqa, pretože *enfant terrible* francúzskej literatúry ponúka veľmi presné správy o stave sveta s prenikavou diagnózou súčasného človeka. Z opačného pólu autorov by to azda mohla byť Marie N'Diaye, ktorá veľmi aktuálnu a nadčasovú tému rodiny zachytáva v originálnom tvare, neopakovateľným idiolektom a vycibreným štýlom.

V roku 2010 ste v *Revue svetovej literatúry* (roč. 46, č. 1) uverejnili ukážky z diel Québečanov N. Dicknera, N. Arcanovej a C. Mavrikakisovej. Viacero štúdií ste venovali aj A. Kouroumovi z Pobrežia Slonoviny. Ako hodnotíte záujem slovenských prekladateľov a vydavateľov o frankofónne literatúry spoza hraníc metropolitného Francúzska?

Myslím si, že je skôr sporadický a náhodný. Dejiny francúzskej literatúry sú predmetom štúdia na slovenských univerzitách, na tú frankofónnu – i to len na vybrané texty či autorov – však nie vždy ostáva priestor. Navyše, mnohé frankofónne literatúry sú dnes autonómne a majú dlhšiu tradíciu. Tento fakt sa začiatkom tisícročia premietol do požiadavky nepoužívať označenie *frankofónny*, ktoré implikuje okrem etnickosti a „periférnosti“ i kultúrnu dominanciu (ba pre radikálnejších aj akúsi novodobú podobu kolonializmu), ale hovoriť o svetových literatúrach vo francúzskom jazyku. Ak chce prekladateľ siahnuť po diele z tej-ktorej literatúry písanej po francúzsky, ideálne by ju mal aspoň trochu poznať, rovnako kontext jej vývinu. Niekedy sa však vie pomerne dobre zorientovať, najmä ak sa dielo dostane do Francúzska. Donedávna totiž pre tieto literatúry platilo, že úspešným sa stane titul, ktorý vyjde v renomovanom parížskom vy-

davateľstve. A ak okrem toho získa niektorú z prestížnych francúzskych literárnych cien, celosvetové uznanie autora je zaručené. Tak sa k nám dostala kniha kanadskej, presnejšie québecko-akádskej autorky Antonine Mailletovej. Jej *Pélagie-la-Charrette* vyšla vo francúzskom vydavateľstve Grasset a v roku 1979 získala Goncourtovu cenu. Slovenský preklad Eleny Krššákovej, ktorá text výstižne pomenovala *Akádia, zem zasl'úbená*, je nielen dôkazom prekladateľského majstrovstva, ale i potvrdením možnosti slovenčiny. Ide pritom o postmoderný epos s ľudovým archaickým jazykom v pásme postáv. E. Krššáková preložila aj diela Kateba Yacina a Assie Djebarovej, pôvodom z Alžírsku.

Québecká literatúra, ktorú spomínate v otázke, je veľmi zaujímavou a esteticky presvedčivou po francúzsky písanou literatúrou. Zhruba od 60. až 70. rokov minulého storočia sa formuje na americkom kontinente, pričom teraz sa už neporovnáva so svojím niekdajším francúzskym vzorom. Jej vstup na Slovensko bol veľmi sľubný: už v roku 1949, teda štyri roky po vydaní originálu, vyšiel slovenský preklad prvého québeckého moderného románu *Bonheur d'occasion* (*Príležitostné šťastie*) z pera Gabrielle Roy. Išlo o ťažký oriešok, s ktorým si prekladateľ Fedor Jesenský slušne poradil, a to napriek tomu, že v danej dobe neexistovali slovníky québeckej francúzštiny (tá má svoje špecifiká) a v prijímajúcej kultúre sme nepoznali ani niektoré vymoženosti (napr. jukebox). Náročný bol aj prenos cudzích, veľmi špecifických reálií a v neposlednom rade „preklopenie“ hovorového jazyka montrealských nižších vrstiev. F. Jesenský preložil do slovenčiny i skorší kánonický text québeckej literatúry, Hémonovu *Máriu Chapdelainovú*. Súčasná québecká literatúra sa doteraz nedostala na Slovensko, ak nerátam text Gaëtana Soucyho, preložený pod názvom *Dievčatko, ktoré sa hralo so zápalkami*. Žiaľ, preklad tohto doma úspešného diela slovenského čitateľa nenadchne. Po návrate z Kanady som plánovala preložiť Dicknerov román *Nikolski*. Veľká pracovná vyťaženosť s kolíziami termínov, časová tieseň a tlak vydavateľa však spôsobili, že som od myšlienky musela upustiť a obmedziť sa na stručnú prezentáciu troch autorov na stránkach *Revue svetovej literatúry*.

Slovensko je veľmi malým trhom a tlaky na výnosnosť, predajnosť kníh mnohí vnímame ako pálčivý problém. V predchádzajúcom ročníku *Kritiky prekladu* sa o tom zmienila aj pani profesorka K. Bednárová. Ako by sa k nám dalo prepašovať viac nekomerčnej, úzkoprofilovej

zahranicnej literatúry? Zrejme sa zhodneme, že nepredajné výstupy v univerzitných vydavateľstvách, viazané na projekty VEGA, nie sú tým najvhodnejším riešením... Ktoré už existujúce iniciatívy by ste vzdvihli?

Budem hovoriť za geografický priestor, v ktorom žijem a pôsobím. Z existujúcich iniciatív sa mi veľmi páči pravidelný Mesiac autorského čítania – ide o obľúbený a vyhľadávaný stredoeurópsky literárny festival. Výborné sú besedy a „čítačky“, ktoré v košickom Artfore organizujú Majka a Karol Volemanovci s Martinom „Matesom“ Farkašovským. Konajú sa v krásnej historickej budove v pešej zóne a sú hojne navštevované. Spomeniem ešte iniciatívu kolegu Janka Gavuru, konkrétne jeho občianske združenie FACE a časopis *Vertigo*, prinášajúci zaujímavú poéziu. Myslím si však, že alfou a omegou je vzdelávanie, prebudenie záujmu o čítanie, nenásilné a pútavé formovanie vkusu čitateľa od útleho veku. Asi by sa zásadne malo zmeniť vyučovanie literatúry už na základných a stredných školách. Nie je azda nič demotivujúcejšie ako tzv. povinné čítanie, biffovanie životopisov autorov a reprodukovanie obsahu diela...

V prekladateľských kruhoch vaše meno naposledy zarezonovalo v roku 2011, keď ste slovenským čitateľom sprístupnili Cendrarsov román *Moravagin* (vyd. Kalligram). Ako ste sa k nemu dostali? A ako si spomínate na celý pracovný proces?

Celkom na začiatku ma oslovil kolega Ján Jambor, ktorý sa špecializuje na švajčiarsku po nemecky písanú literatúru a dlhodobo spolupracuje so švajčiarskymi kolegami a kultúrnymi inštitúciami. Po zaujímavom workshope v Dome prekladateľov Looren (*Collège de traducteurs Looren*) vo švajčiarskom Wernetshausene vznikla myšlienka sprostredkovať slovenskému recipientovi niektoré z významných textov švajčiarskej literatúry v nemeckom a francúzskom jazyku. Nápad sa zapáčil vydavateľstvu Kalligram. Z dvoch predložených návrhov pre francúzsku jazykovú oblasť – známy text *L'Usage du monde* z roku 1963 od spisovateľa cestovateľa Nicolasa Bouviera (v českom preklade H. Zahradníčkovej vyšiel pod názvom *Návod k použiti sveta*, 2001) a kanonizované dielo *Moravagine* z roku 1926 z pera klasika Blaisa Cendrarsa – si vydavateľ vybral klasika. B. Cendrars nebol slovenskému čitateľovi celkom neznámy, pretože jeho

Elastické básne vyšli v preklade Jozefa Mihalkoviča v roku 1970, ale narátiivny text *Moravagine* nebol prístupný ani v češtine.

Práca na preklade bola veľmi zaujímavá, no náročná: jej východiskom bolo opakované pozorné čítanie a odkrývanie významov zašifrovaných do pomerne komplikovaného výrazu, teda precízna interpretácia textu. Nasledoval proces prenosu významov a ideálne aj výrazu do cieľového jazyka, teda hľadanie najprirodzenejšieho slovenského ekvivalentu, rytmu, asonancie, možností substitúcie a i. Keďže nie vždy som si bola istá, že som správne pochopila Cendrarsovu výpoveď, a najmä jeho víziu bytia (a tu sa vraciam k vašej myšlienke o texte, čo sa vzpiera svojou cudzosťou), svoj pohľad som konfrontovala s názorom kolegu, francúzskeho filozofa, ktorý ma buď utvrdil v nazeraní, alebo ma upozornil na ďalšie súvislosti či významové nuansy. Preklad si vyžadoval aj konzultácie s odborníkmi, pretože text je saturovaný množstvom odbornej lexiky z rôznych oblastí (napr. urbanizmus, pyrotechnika, muzikológia, letectvo, medicína). Vďaka získanému štipendiu som mohla revíziu prekladu robiť v krásnom prostredí priamo v Dome prekladateľov Looren s výborne vybavenou knižnicou, čo mi veľmi pomohlo, pretože som mala prístup k informačným zdrojom a priestor i čas plne sa sústrediť na starostlivé čítanie prekladu a jeho porovnávanie s originálom. Po návrate domov nasledovala veľmi dôležitá fáza jazykovej korektúry, ktorá je dnes, žiaľ, často nedocenená, ba zdá sa mi, že niekedy absentuje. S jazykovou redaktorkou, kolegyňou Stankou Spáčilovou (Zajacovou), sme celý text pomaly a podrobne prešli najprv spoločne, aby sme mohli o riešeníach diskutovať, a napokon ho starostlivá profesionálka Stanka ešte viackrát samostatne prečítala. Môžem teda konštatovať, že toto moje vybočenie z akademickej rutiny bolo veľmi príjemné a poučné. O to viac, že preklad, zvlášť niektoré jeho fázy, vznikali za ideálnych podmienok, čo je výnimočné.

Zaznamenali ste na *Moravagina* nejaké recenzie? Venovali sa prekladovým aspektom? Zaujal Blaise Cendrars aj neromanistov?

Evidujem tri recenzie, z toho jednu z pera Borisa Mihalkoviča, uverejnenú v *Revue svetovej literatúry*. Preklad pochválili, ale obmedzili sa len na

hodnotiaci výrok bez analýzy riešení. Veľmi náročný text zaujal, pochopiteľne, len úzky okruh čitateľov neromanistov.

Texty, ktoré prekladáme alebo skúmame, nepatria automaticky k našim obľúbeným. Ktoré diela alebo autori vás bytostne zasiahli, resp. ešte stále zasahujú?

Máte pravdu, nie všetky diela, ktoré sú predmetom mojej odbornej reflexie, patria *eo ipso* medzi najobľúbenejšie. Uvediem príklad. V rigoróznej práci som sa zaoberala tvorbou Raymonda Queneaua, ktorého som obdivovala, ba niektoré jeho zbierky poézie ma dosť „zasiahli“. Dizertačnú prácu som však viac-menej z donútenia musela venovať autorovi, ktorý bol v socialistickom Československu „neproblémový“, no nejako zvlášť ma neoslovil, azda s výnimkou debutu a ešte jedného románu. Pracoval síce zaujímavo s jazykom a bol fabulačne zručný, ale príbehy, konštruované na istom invariante, boli vysoko prediktabilné. A kto ma „zasiahol bytostne“? Ťažká otázka, lebo v rôznych životných etapách a situáciách to boli rôzni autori a diela. Nie je možné vymenovať všetko a určite si všetko nevybavím, takže spomeniem len ako *pars pro toto*: počas štúdia Alain-Fournierov *Veľký Tulák*, krátke prózy Maupassanta, Mandiarguesa, Valéryho Larbauda, Radiguetov *Diabol v tele*, Mauriacove romány, Greenova *Adriena Mesuratová*, diela Georgesu Pereca – jeho *Život návod na použitie* a podobne aj *W alebo Spomienky na detstvo*, Modianove romány, texty Violette Leduc, neskôr napríklad Noëlle Revaz, Sylvie Germain, Pierre Michon, Olivia Rosenthal, viacero québeckých autorov, no a „stálice“, najmä Marcel Proust a z básnikov Charles Baudelaire, Robert Desnos. Z textov, ktoré sú alebo boli predmetom môjho vedeckého záujmu, je to próza Lydie Salvayre, Antonine Maillet, vyššie spomínaný debut Nicolasa Dicknera, trilógia kontroverzného Richarda Milleta a pod.

Redaktori *Kritiky prekladu* sa respondentov zvyknú pýtať aj na kritériá kvalitného umeleckého prekladu. Musím však priznať, že niektoré odpovede na mňa pôsobia až mrazivo preskriptívne. Položím teda otázku trochu inak – ktorý slovenský preklad vás mimoriadne oslovil?

Možno až tak, že sa k nemu vraciate a – nech to znie akokoľvek paradoxne – nadchýnate sa jeho prekladovosťou?

Vyhnem sa odpovedi, pretože si nespomínam na konkrétny text a nechcem nikoho vynechať, ale v zásade každý, ktorý nepôsobí ako preklad, ale ako pôvodina. Pokiaľ ide o preklady z francúzskeho jazyka, zachovám sa diplomaticky a spomeniem uzavreté prekladateľské dielo Blahoslava Hečka, ktorý vynikajúco a invenčne preložil – povedala by som „prepísal“ – napríklad Queaneauovu *Zazie v metre*, *Vretenicu v hrsti* od Hervého Bazina, ale aj Chevallierovo *Zvonodrozdovo*. Nedá mi však nepovedať, že hoci sa kritike prekladu systematicky nevenujem a texty vo francúzštine čítam predovšetkým v origináli, sledujem trochu prácu prekladateľov z francúzštiny, zvlášť niektorých prekladateľiek staršej generácie, ktoré sa orientujú na veľmi náročné texty od renomovaných autorov, napr. L.-F. Céline, J. Gracq, S. Beckett, M. Durasová, P. Modiano, B. Vian, P. Claudel. Preklady Michaely Jurovskej, Katky Bednárovej, Elenky Flaškovej a Elenky Krššákovej, ktorú som spomenula vyššie, považujem za výborné. Katka Bednárová bravúrne preložila prelomový román francúzskej literatúry *Cesta do hlbín noci* od L.-F. Célinea s neopakovateľným idiolektom, napodobňujúcim hovorový prejav stredných a nižších vrstiev. Michaela Jurovská zasa slovenskému čitateľovi vynikajúco priblížila bohaté poetické texty Julienu Gracqa.

Zo študijných programov zameraných na preklad a tlmočenie sa – iste aj pod vplyvom inštitucionálnych tlakov – pomaly vytrácajú disciplíny orientované na literatúru. Ako vnímate tento trend? Aké minimálne poznatky z teórie a dejín literatúry by mal mať aj absolvent, ktorý sa jednoznačne prikláňa k tlmočeniu alebo k právnemu prekladu? Potrebujeme vôbec nejaké?

Spomínaný trend je spätý s dobou, ktorú charakterizuje pragmatickosť, utilitárnosť, okamžitá návratnosť. Asi nám nezostáva nič iné, len akceptovať daný stav, čo neznamena rezignovať. Treba využiť každú príležitosť na pripomenutie literatúry, čo podľa možností aj robievam. Napríklad na hodinách právnej terminológie prezentujem kľúčový Montesquieuov

spis *Duch zákona* a ponúkam aspoň stručný prehľad francúzskej filozofie 18. storočia. Ťažím aj z anekdotických situácií: pri preberaní lexiky z oblasti súdneho konania uvádzam ako príklad proces s Flaubertovou *Pani Bovaryovou* a spomínam aj Houellebecqa. Na fixovanie slovnej zásoby zasa dávam prekladať krátke vety s príkladmi z literatúry... Myslím si totiž, že i študenti prekladateľstva a tlmočníctva, ktorí sa chcú venovať vyslovene odbornému prekladu (a tých je drvivá väčšina), by mali mať aký-taký prehľad o kultúre a literatúre. V situácii, v akej sa školstvo nachádza, je to však ťažké, takmer nemožné, a to z viacerých príčin. Študenti k nám – až na malé výnimky – prichádzajú s nedostatočnými znalosťami praktického francúzskeho jazyka a neuvedomujú si, že štúdium prekladateľstva a tlmočníctva je (resp. malo by byť) štúdiom nadstavbovým. Ďalším problémom je inštitucionálny tlak na znižovanie počtu hodín za týždeň, ktoré musia byť, ako vieme, v určitej skladbe s určitou kreditovou dotáciou. Predmety sa pritom delia medzi dva aprobačné jazyky a spoločný tlmočnícko-prekladateľský základ. Keďže na romanistike musíme výrazne posilňovať výučbu praktického francúzskeho jazyka, zopakovať často aj elementárnu gramatiku a popritom nacvičiť so študentmi základné techniky prekladania a tlmočenia, koľko času nám reálne ostane na literárne predmety? A má to vôbec vzhľadom na dané okolnosti význam? Len pre vybraných, ktorých je žiaľostne málo. Ale presne o tých ide, tým treba podsúvať informácie, prebúdzať v nich zvedavosť, motivovať k čítaniu. Najmä tí ocenia, že na našom pracovisku ponúkame v každom semestri povinný alebo povinne voliteľný predmet francúzska kultúra a frankofónne kultúry s akcentom na literatúru. Domnievam sa, že aj do budúcnosti by bolo dobré zachovať literárne disciplíny. Treba ich však poňť úplne inak ako doteraz a sústrediť sa na vybraných autorov, texty a jazy, ktoré sú významné v európskom či celosvetovom meradle.

V ostatných mesiacoch žijú slovenské univerzity predovšetkým novou akreditáciou. Hoci si všetci uvedomujeme, že istá forma reformy je nevyhnutná, reálne hrozí, že malé študijné odbory, ku ktorým už niekoľko rokov patrí i francúzština, budú výrazne eliminované alebo vyhladené. Aké dôsledky to môže mať na vývin slovenskej prekladovej literatúry?

Hoci som založením skôr optimistka a verím, že sa na Slovensku nájde zopár mladých ambiciózných prekladateľov, resp. záujemcov o umelecký preklad z francúzštiny, mám určité obavy. Ak chce človek túto prácu vykonávať, musí sa veľa a neustále učiť. Pracuje pritom pod tlakom, pretože sa od neho vyžaduje rýchlosť. Jeho práca je spoločensky málo valorizovaná, nehovoriac o mizernom finančnom ohodnotení. Prekladateľ sa musí zamestnať, ak chce dôstojne žiť. Prekladá vo voľnom čase, na úkor oddychu, a tak potom niektoré preklady aj vyzerajú. Dúfam však, že napriek všetkému sa aj v budúcnosti nájdu výnimoční jedinci (nemusí ich vôbec byť veľa), ktorí zúročia vedomosti získané v škole, nadviažu na odkaz skúsených predchodcov a stanú sa z nich dobrí prekladatelia.

Rozhovor je výstupom z projektu ERASMUS+ KA2 Systèmes juridiques et évolution d'un métier : traduire et interpréter dans la diversité (2018-1-LV01-KA203-046965).

ŠTÚDIE

MECHANICKÝ POMARANČ OD ANTHONYHO BURGESSA KRITIKA PREKLADU SLANGU

Jana Sliacka

Abstract

This paper deals with the translation of slang expressions in latest Slovak translation of Anthony Burgess's novel *A Clockwork Orange*. It presents a comparative analysis of the source and the target text that aims to analyse and evaluate the approach of the translator, to understand the motivation behind the chosen translation methods and procedures, and to determine whether these methods and procedures result in a translation that preserves the function of slang in the novel.

Keywords: Anthony Burgess, Otakar Kořínek, translation criticism, slang

„No, a čo teda ďalej? Bol som ja, akože Alex, a moji traja kamoge, teda Pete, Jorgy a Meš, ten fakt mešuge, a sedeli sme v mliečaku Korova a decidovali sme, čo s večerom, na scvoknutie svinským, studeným, aj keď nekrhlilo,“ povedal hlavný hrdina *Mechanického pomaranča* a začal tak jeden z najznámejších dystopických románov (Burgess, 2016, s. 7).³ Už na prvý pohľad je zrejmé, že jeho reč je akási iná a svojím spôsobom nelichotivá. V našom výskume sa zameriame práve na ňu. Budeme skúmať slang použitý v románe a jeho preklad do slovenčiny. Pokúsime sa zmapovať koncepciu prekladateľa a zistiť, či zvolené prekladateľské metódy vyústili v preklad, ktorý v diele zachováva pôvodnú funkciu slangu a zároveň čitateľovi sprostredkováva rovnaký estetický zážitok ako originál.

Metodológia výskumu

V našej analýze pracujeme s najnovšou verziou prekladu Otakara Kořínka z roku 2016. Využívame komparatívnu metódu kritiky prekladu, t. j. porovnávame text východiskového jazyka s textom cieľového jazyka, pričom našu metodológiu staviame na Lašovom komunikačnom modeli. Rovnako ako M. Laš (2019, s. 64 – 65) považujeme kritiku prekladu

3 Dielo v našej práci označujeme ako román, hoci niektorí teoretici a aj samotný autor ho považujú za novelu (Burgess, 1990, zdroj: Burgess, 2013, s. 259).

v širšom slova zmysle za súčasť literárnej kritiky, a preto najskôr analyzujeme primárnu komunikačnú rovinu románu. Čitateľom predstavujeme literárny a sociokultúrny kontext diela spoločne s jeho jazykom v pôvodnom znení. Túto časť považujeme za dôležitú súčasť kritiky, lebo na základe nej dokážeme lepšie interpretovať obsah diela a pochopiť tak prekladateľovu koncepciu. Následne sa presúvame do sekundárnej komunikačnej roviny, kde pracujeme s východiskovým textom, upriamujeme pozornosť na preklad slangu a jeho jednotlivých špecifik. Snažíme sa „vystopovať“ prekladateľovu koncepciu a pomocou niekoľkých ukážok zhodnotiť prekladateľské postupy. Riadime sa Lašovým odporúčaním (2019, s. 65) a svojím vlastným výskumom⁴ sa snažíme rozšíriť znalosti o danom diele medzi širší okruh slovenských čitateľov, ale aj prispieť do diskusie, ktorá preklad románu sprevádza/la.

Literárny rozbor diela a úvod do jeho jazyka

Anglicko, 50. roky – krajina sa spamätáva z vojny a na mieste ošarpaných, rozpadnutých domov sa stavajú nové bytovky pre robotnícku triedu. Mladí ľudia začínajú zarábať, v kinách premietajú americké filmy s Marlonom Brandom a všetci chcú byť ako on. Po večeroch sa v baroch zhľukujú vyobliekaní chlapci s ulízanými účesmi známi ako *Teddy Boys*. Majú na sebe edvardiánske obleky, tancujú rock-and-roll, skúšajú nové drogy a neváhajú sa pobiť, keď sa im niečo nepáči (Cross, 1998). Ich charakteristický štýl obliekania, no najmä sklon k výtržnostiam a násiliu z nich spravil jeden z leitmotívov románu *Mechanický pomaranč*.

Autorom kultového príbehu o pätnásťročnom výtržníkovi Alexovi je britský spisovateľ, hudobný skladateľ a literárny kritik Anthony Burgess. Rodák z Manchesteru napísal svoj najpopulárnejší román v roku 1962 (Lewis, 2004). Ako sám uviedol, písal ho s vedomím, že o pár mesiacov zomrie, a preto sa v ňom pokúsil rozobrať citlivé filozofické témy, ktoré ho už dlhšiu dobu trápili (Burgess, 1972, zdroj: Burgess, 2013, s. 257 – 258). Po tom, čo v roku 1959 počas vyučovania odpadol, lekári mu diagnostikovali nádor na mozgu. Do tej doby viedol bohémsky životný štýl a pracoval ako učiteľ v Bruneji, no pre chorobu sa vrátil do rodného Anglicka. Doktori mu odhadovali len niekoľko rokov života, ale on nevešal hlavu a rozhodol sa ich využiť naplno (Lewis, 2004). Naučil sa po

4 Výskumná časť bola spracovaná v rámci bakalárskej práce *A Clockwork Orange by Anthony Burgess: Translation Criticism of Slang* (2021)

rusky, vycestoval do Petrohradu aj napriek napätým vzťahom Británie so Sovietskym zväzom a v priebehu štrnástich mesiacov napísal päť románov, aby finančne zabezpečil svoju manželku Lynne. Ako sa neskôr ukázalo, desivá prognóza bola mylná, a tak mohol Burgess naďalej tvoriť (Lewis, 2004).

Jeho *Mechanický pomaranč* nezožal úspech okamžite. Hoci Andy Warhol príbeh adaptoval do čiernobieleho filmu *Vinyl* (1965), populárnym sa stal až vďaka filmu z dielne Stanleyho Kubricka. Zložitý jazyk, kontroverznosť diela a nepríстойné scény spočiatku vyvolávali v čitateľoch i kritikoch viac pohoršenia ako obdivu. Drastickým zobrazením násilia sa však autor pokúšal v románe odpovedať na otázky dobra, zla a slobodnej vôle (Biswell, 2013, zdroj: Burgess, 2013, s. 23 – 25). Hlavný hrdina Alex je mladý, inteligentný milovník klasickej hudby, no má sklony k násiliu. So svojou bandou chodí každý večer rabovať obchody, prepadáva nevinných ľudí a znásilňuje ženy. Prečo? Jednoducho ho to baví. Jedného dňa sa rozhodne vykradnúť dom starej panej, ale akcia je neúspešná. Babička je po silnom údere soškou smrteľne ranená, a keďže sa Alexovi jeho kumpáni otočia chrbtom, skončí za mrežami. Za podlý zločin ho odsúdia, no vďaka novej experimentálnej liečbe sa z väzenia dostane na slobodu skôr. Averzívna terapia, počas ktorej je nútený sledovať brutálne zábery, ho zmení na krotkého baránka. Aj keď sa zdá, že je liečba úspešná a Alex už nemôže nikomu ublížiť, nevie sa slobodne rozhodnúť a usúdiť, či koná správne. Stáva sa z neho akási bábka a jeho poslušnosť sa zneužíva na politické hry. Burgess týmto spôsobom čitateľom predkladá svoj pohľad na slobodnú vôľu a snaží sa povedať, že je lepšie páchať zlo uvedomele, ako žiť vo svete podmienenom dobrom (Burgess, 1972, zdroj: Burgess, 2013, s. 248). Reaguje tak na teóriu amerického psychológa B. F. Skinnera. Ten sa domnieva, že spoločnosť túži po slobode preto, lebo nás, ľudské tvory, k tomu vedú určité behaviorálne procesy. Podľa neho nie je možnosť voľby dôležitá a samotná definícia slobody by nemala byť založená na pocitoch. Namiesto presadzovania slobôd by sa vraj mali nájsť nové spôsoby, akými možno ľudí ovládať (Skinner, 1971, s. 46 – 47). S tým Burgess zásadne nesúhlasil, a preto sa vo svojom útlom románe snažil dokázať, aké ničivé následky môže takáto manipulácia mať. Nehumánna liečba mala v príbehu znížiť zločinnosť a odbremeniť zaťažené väznice, no v skutočnosti viedla k ďalšiemu násiliu a oberala ľudí o základné práva. Z tohto dôvodu možno dielo považovať za dystó-

piu, resp. za „obrátenú utópiu“. Zobrazovalo totiž ideálne riešenie spoločenského problému, ktoré v skutočnosti nebolo také prospešné, ako sa mohlo na prvý pohľad zdať (Lewis, zdroj: Claves, 2016, s. 377 – 378).

Averzná terapia však nie je v diele jediným manipulačným nástrojom. Okrem nej autor kvetnato využíva fiktívny slang, a to práve s cieľom „vymyť“ čitateľovi mozog. Reč mladých chuligánov je teda zámerne nezrozumiteľná a je prirodzené, že k nej čitateľ spočiatku pociťuje silný odpor, rovnako ako Alex k liečbe. S ďalšími kapitolami si však postupne osvojuje slovnú zásobu a v závere knihy ju číta bez akýchkoľvek problémov (Burgess, 1972, zdroj: Burgess, 2013, s. 250). S cieľom úplného dosiahnutia tohto efektu autor k románu odmietal uvádzať slovník, no z praktických dôvodov sa v novších vydaniach nachádza, a to dokonca aj s ďalšími vysvetlivkami či odborným komentárom. Pôvodná aj revidovaná verzia slovenského prekladu slovník obsahuje (The International Anthony Burgess Foundation, n. d.).

Aj keď slang na čitateľa pôsobí chaoticky, v skutočnosti je zostrojený naozaj dôsledne. Predstavuje jedinečnú zmes ruského a rómskeho jazyka, rýmovaného a školáckeho slangu, archaizmov, neologizmov, zvukomalebných slov a iných fonetických osobitostí. Dominantná je v slangu predovšetkým ruská lexika, o čom svedčí aj jeho samotný názov tohto slangu – nadsať.⁵ Autor neskôr priznal, že už dlhšiu dobu chcel napísať nejaký poburujúci príbeh pomocou „bizarnej metódy“, a po svojom výlete do Ruska sa mu presne takáto príležitosť vyskytla (Burgess, 1972, zdroj: Burgess, 2013, s. 245 – 246). Za použitím ruštiny však údajne nebola žiadna politická pohnútk a tento jazyk si zvolil preto, lebo s angličtinou splýva lepšie ako francúzština či nemčina (Burgess, 1972, zdroj: Burgess, 2013, s. 250). Novovzniknutý jazyk je navyše pre pôvodného cieľového čitateľa pomerne ťažko dešifrovateľný, keďže je postavený na ruštine a tá je od angličtiny diametrálne odlišná. V spojitosti s „cudzosťou“ sa objavuje aj otázka, ktorá je pre nás z translatologického hľadiska veľmi dôležitá. Ako takéto dielo sprostredkovať pre používateľov slovanských jazykov tak, aby sme ho neochudobnili o jeho nosnú stylistickú špecifiku? V našej analýze sme sa pozreli na to, ako si s týmto problémom poradil slovenský prekladateľ Otakar Kořínek.

5 Názov vznikol spojením afixov *nad* a *cat*. V ruštine sa používajú pri tvorbe čísloviek a označujú ľudí v tinedžerskom veku – v ruštine двадцать (Biloveský, 2008, s. 115).

Slovenský preklad diela a rozbor slangu

Ako sme už spomínali, dielo sa po vydaní v roku 1962 nestalo knižným trhákom automaticky. Výrazný nárast záujmu o *Mechanický pomaranč* prišiel až o desať rokov od jeho publikácie, keď Stanley Kubrick predstavil svetu svoju filmovú adaptáciu príbehu o násilníkovi Alexovi. Tá sa od knihy odlišovala v niekoľkých aspektoch, predovšetkým v závere, kde sa hlavná postava vrátila k starému výtržníckemu životu. Režisér sa v tomto prípade pridržiaval americkej verzie románu, pretože v pôvodnom britskom vydaní sa Alex polepšil a vyrástol (Biswell, 2013, zdroj: Burgess, 2013, s. 23 – 25). S úspechom filmu začalo román, prirodzene, vyhľadávať čoraz viac čitateľov. Spisovateľský talent Anthonyho Burgesa začal byť docenovaný a inšpiroval ďalšiu generáciu autorov na čele s Martinom Amisom, J.G. Ballardom a Williamom Boydom (Biswell, 2013, zdroj: Burgess, 2013, s. 27 – 28). Z hŕstky zanietených angloamerických fanúšikov sa postupne stali tisíce a na knižnom trhu vystala potreba dielo sprostredkovať aj pre zahraničných čitateľov.

Mechanický pomaranč sa však do slovenčiny preložil až o štyridsaťdva rokov od vydania originálu. Dôvod takéhoto omeškania mal politický charakter, pretože v čase, keď román uzrel svetlo sveta, bolo Slovensko súčasťou Československej socialistickej republiky. Vydavateľská činnosť vtedy podliehala cenzúre a publikovanie kontroverzného či politicky nevyhovujúceho románu predstavovalo pre vydavateľstvá veľký risk. V niektorých prípadoch sa diela museli prispôbiť socialistickej ideológii, inokedy sa stiahli z predaja alebo ich vydanie úplne zakázali (Bednárová, 2015, s. 35). V prípade *Mechanického pomaranča* je celkom zrejmé, že jeho publikácia bola prakticky nemožná.

Po pätnástich rokoch od nežnej revolúcie sa však dielo objavuje aj v slovenskom literárnom prostredí. O tento preklad z roku 2004 a aj o jeho reedíciu sa postaral prekladateľ Otakar Kořínek. V súčasnosti patrí k jedným z najlepších a najznámejších prekladateľov anglofónnej literatúry na Slovensku. Preložil už vyše dvesto kníh a za svoju prácu si vyslúžil trojnásobné ocenenie Jána Hollého. Aj napriek pokročilému veku naďalej aktívne prekladá a okrem toho sa venuje písaniu vlastných kníh. Vo svojom debutovom románe s názvom *Beethoven a múza* z roku 1999 opisuje lásku ku klasickej hudbe, ktorú zdieľa s Anthonyom Burgessom a hlavnou postavou *Mechanického pomaranča* (Literárne informačné centrum). Preklad tohto diela rozvíril vodu v odborných i laických kruhoch, preto sa

v našom výskume pokúsime poskytnúť náš pohľad na vec a do prebiehajúcej diskusie prispieť kritikou prekladu na základe našich výskumov.

Analýza prekladateľovej koncepcie

V našom výskume sa pozrieme na preklad jednotlivých špecifik slangu, pokúsime sa identifikovať zvolené prekladateľské metódy a zhodnotiť efektívne, kreatívne, no i sporné prekladateľské riešenia. Pracovať budeme so zúženou výskumnou vzorkou, ktorá je v celej podobe dostupná v našej bakalárskej práci. V analýze sa oprieme o teóriu prekladu a kritiky prekladu. Riadiť sa pritom budeme zásadami slovenskej prekladateľskej školy, spomenieme zásadu textovej úplnosti, pravidlo prekladu regionálneho dialektu a pravidlo neprenášania archaických výrazov do prekladu, no nepriamo budeme odkazovať aj na ostatné zásady (Ferenčík, 1982, s. 55). Pri jednotlivých špecifikách slangu rozlíšime funkcie jeho použitia a pomocou Patridgeovho zoznamu (1970, s. 6) priradíme slangu atribúty ako komickosť, intimita, družnosť, odlišnosť či pohoršenie.

Preklad ruskej lexiky

Úpravou ruských slov pomocou transliterácie a afixov na začiatku či konci slovných koreňov autor vytvoril unikátny a takmer nezrozumiteľný angloruský hybrid. Urobil tak preto, aby v románe zachoval akúsi intimitu, zjemnil brutálne scény, no najmä poplietol čitateľov. Ruský jazyk bol na dosiahnutie tohto dojmu dobrou voľbou. Jeho preklad do slovenčiny však so sebou priniesol množstvo úskalí, keďže je slovanského pôvodu a veľa slov je tak s ruštinou podobných. Na zachovanie tejto štylistickej špecifiky zvolil Otakar Kořínek nasledujúce prekladateľské metódy⁶:

Substitúcia ruskej lexiky za anglickú

Túto metódu používal prekladateľ najmä pri slovách, ktoré sa zhodovali so slovenským jazykom. Vyzerali a zneli identicky, a preto ich nemohol jednoducho pretranskribovať z azbuky. V prípade, že by sa rozhodol ruskú lexiku ponechať, text by nivelizoval a obral o jeho jedinečné výrazové vlastnosti. Namiesto toho sa však rozhodol spojiť slovenčinu s angličtinou. Domnievame sa, že si ju vybral preto, lebo v reči mladých cie-

6 KategORIZÁCIU prekladateľských metód použitých pri preklade ruskej lexiky sme prevzali z výskumu V. Biloveského (2009, s. 116).

Ťových čitateľov možno tiež pozorovať miešanie týchto dvoch jazykov. Substitúciou ruskej lexiky anglickou prekladateľ zachoval v preklade želaný mätúci efekt a zároveň do neho pridal istú dávku exotickosti, no je azda potrebné povedať, že výsledné prekladateľské riešenia nie sú také unikátne a šokujúce ako pôvodné. Napriek tomu si myslíme, že anglická lexika predstavuje vhodnú alternatívu a prekladateľov postup považujeme za správny. V nižšie uvedených ukážkach je niekoľko príkladov takého prekladu.

A. Originál: “Then we **slooshied** the sirens and knew the millicents were coming with **pooshkas** pushing out of the police-auto-windows at the ready” (Burgess, 2013, s. 23).

Preklad: „Vtom sme **zahírovali** sirény a bolo jasné, že sa ženú millicenti s pripravenými **riflami** vytrčenými z okien na autách“ (Burgess, 2016, s. 23).

Komentár: Zvýraznené slová „slooshied“ a „pooshkas“ predstavujú nadsaťský ekvivalent slov „to hear“ a „rifles“. Prekladateľ sa rozhodol pracovať s anglickými slovami, foneticky ich prepísal a pripojil k nim slovenské afixy „za-“ a „-ovali“ v slove „zahírovali“, a „-ami“ v slove „riflami“. Výsledný preklad nahradil pôvodný význam textu, a preto ho môžeme považovať za funkčný.

B. Originál: “I could feel myself growing all razdraz within, but I had to watch that, so I like smiled at the **veck** who had taken over Andy’s place and at all the dancing and **creeching** nadsat” (Burgess, 2013, s. 152).

Preklad: „Cítil som, ako vo mne rastie razdraz, ale musel som si na to dávať bacha, tak som sa len usmial na toho **pípla**, čo prevzal Andyho flek, aj na tých krepčiaciach a **skrímajúcich** nasťákov“ (Burgess, 2016, s. 155).

Komentár: V tomto príklade prekladateľ substituoval nadsaťské „creeching“ a „veck“ od slova „chelloveck“ za anglické „screaming“ a „people“. Postupoval podobne ako v prvej ukážke a výrazy upravoval pomocou afixov. Jeho riešenia boli opäť vhodné, no je azda potrebné spomenúť, že pri druhom slove preložil podstatné meno jednotného čísla pomocou modulácie a zmenil ho tak na množné. Čitateľ stále dokáže preklad pochopiť, no v našej práci vnímame zvole-

ný postup ako mierne nivelizujúci, keďže dôvod takejto zmeny nám je neznámy. Slovo „veck“ bolo okrem iného preložené aj ako „typoš“ či „rároh“ v závislosti od kontextu. Na jeden z výrazov sa pozrieme v ďalšej ukážke.

Substitúcia ruskej lexiky za slovenský slang

V prípadoch, keď bol preklad pomocou anglickej lexiky či transliterácie nevhodný, prekladateľ text do značnej miery typizoval a využíval slovenský slang. Myslíme si, že takto postupoval preto, lebo chcel čo najvernejšie vykresliť hlavnú postavu diela. Zároveň sa však snažil imitovať reč tínedžerov a zaujať ňou cieľových čitateľov podobnej vekovej kategórie. Postup ako taký považujeme za vhodný, no problém vidíme v jeho realizácii.

Slangové výrazy použité v preklade vnímame často ako zastarané a z tohto dôvodu navrhujeme vo vybraných príkladoch ich aktualizáciu.

C. Originál: “The **old veck** began to make sort of chumbling shooms – ‘wuf waf wof’ – so Georgie let go of holding his goobers apart and just let him have one in the toothless rot...” (Burgess, 2013, s. 13).

Preklad: „**Starý rároh** začal chrchotať – „chrp-chrp-chrp“ -, a tak mu Jorgy pustil bezzubého žuváka...” (Burgess, 2016, s. 12 – 13).

Komentár: V uvedenom príklade sa prekladateľ rozhodol výraz štylisticky zosilniť, slovo „veck“ typizovať a preložiť ako „starý rároh“. Hoci toto riešenie trefne označuje čosi staré alebo opotrebované⁷, vnímame ho ako neaktuálne, pretože medzi mladými ľuďmi sa nepoužíva veľmi často. Namiesto neho navrhujeme frekventovanejšie pejoratívne označenia ako napríklad „stará rašpľa“ pre ženu či „starý chuj“ pre muža. Alternatívnym riešením je aj preklad pomocou anglického slova „oldie“, ktoré sa v preklade využíva ako náhrada za prídavné meno „starry“ (po anglicky old) (Burgess, 2013, s. 13).

D. Originál: “And then in the after lunch I might perhaps, if I still felt like it, itty off to the old skolliwoll and see what was **vareeting** in the great seat of gloopy useless learning, O my brothers” (Burgess, 2013, s. 41).

Preklad: „A potom po občerstvení, keď sa mi bude chcieť, zaguljám

7 Dostupné na: <<https://lnk.sk/vygy>>.

do školivoly mrknúť, čo sa v tom megošskom sídle zbytočnej učenos-
ti **kuchti**, bracháči moji” (Burgess, 2016, s. 41).

Komentár: Hoci sa vo vybranej vete nachádzajú tri slová ruského pô-
vodu, my sa zameriame iba na výraz „vareeting”. Ten sa v origináli
využíva na označenie niečoho, čo sa chystá, pripravuje, no nevarí.
Prekladateľ skrytý význam slova rozoznal a nahradil ho podobne
aj v preklade, hovorovým výrazom „kuchtiť”. Na rozdiel od pred-
chádzajúcej ukážky sa toto označenie stále používa, a tak ho hodno-
tíme kladne. Domnievame sa, že ak by sa prekladateľ rozhodol pre
neutrálnejšie slovo „robiť” (po anglicky „to do”) alebo „chystať” (po
anglicky „to prepare”), preklad by stratil svoj expresívny ráz.

Transliterácia

Pomerne častým postupom prekladu ruskej lexiky bola aj transliterácia.
V podstate išlo o prepis jednej abecednej sústavy do sústavy druhého
jazyka, pričom v našom prípade sa pretranskribované slová ešte doda-
točne prispôbili cieľovej gramatike (Newmark, 1988, s. 81 – 82). Túto
prekladateľskú metódu využíval Otakar Kořínek pri ruských slovách,
ktoré nemali so slovenčinou zhodný koreň. V našej analýze považujeme
jeho riešenie za funkčné, ba priam ideálne. Uvedomujeme si však, že sa
nedá aplikovať na všetky ruské slová. V ukážkach sme sa rozhodli uká-
zať ako transliterácia vyzerá, a taktiež navrhnúť, ako by sa s jej použitím
dal vyriešiť iný prekladateľský problém.

E. **Originál:** “And he scooped this ill-gotten pretty into his trouser **car-
mans**, mum being at the cheesting of the dishes in the kitchen” (Bur-
gess, 2013, s. 55).

Preklad: „A zhrabol nečestne získané fungáče do **karmana** nohavíc,
zatiaľ čo mamina klínovala v kuchyni riad” (Burgess, 2016, s. 56).

Komentár: V tejto vete je znázornený prepis nadsaťského slova „car-
mans” (po slovensky vrecká). Na príklade môžeme pozorovať aj
tzv. moduláciu, pretože množné číslo slova sa zmenilo na jednotné.
V tomto prípade išlo o nutný posun, pretože daný výraz by pôsobil
v množnom čísle neprirodzene.

F. Originál: „Yes, yes, I **viddy** that real horrorshow” (Burgess, 2013, s. 202).

Preklad: „Áno, áno, **lukujem** to celkom chorošne” (Burgess, 2016, s. 207).

Komentár: V ďalšom príklade sa zameriavame na slovo „viddy”. Hlavný hrdina ho použil vo vete, ktorou chcel svojmu starému známemu naznačiť, že rozumie, prečo nie je na večierku vítaný. Ak by sme chceli danú vetu vyjadriť v angličtine neutrálne a bez použitia slangu, povedali by sme „I see what you mean”, prípadne „I see very clearly what you mean”. Sloveso „see” (po nadsaťsky viddy) v tomto prípade prekladateľa zrejme poplietlo, pretože ho preložil doslovne, čo je podľa nás v tomto kontexte nevhodné a neprirodzené. Navrhujeme výraz nahradiť transliteráciou ruského slova „ponimat” (po slovensky rozumieť), t.j. „Áno, áno, chorošne tomu **ponimám**”. Nami navrhované riešenie zachováva význam i funkciu pôvodného textu.

Preklad fonetických osobitostí

Nadsať sa okrem ruskej lexiky skladá aj z rôznych fonetických osobitostí. Patria medzi ne rýmovaný a školácky slang, citoslovcia či opakujuce sa slová. Použitím rýmovaného slangu nazývaného Cockney autor nepriamo naznačuje, kde sa dej diela odohráva. Hravá, melodická reč sa totiž používa v Londýne a okolitých britských mestách. Je založená na slovných spojeniach, ktoré sa rýmujú a označujú tretie, nevyslovené slovo (Matiello, 2008, s. 42 – 43). Preklad takýchto výrazov predstavoval pre Otakar Kořínka pomerne tvrdý prekladateľský oriešok. Do úvahy musel zobrať odporúčania slovenskej prekladateľskej školy a namiesto prekladu konkrétnym regionálnym dialektom použiť štylizovaný „ad hoc” dialekt (Ferenčík, 1982, s. 55). Pri preklade citosloviec, opakujúcich sa slov, no najmä pri školáckom slangu mal zase pomerne široký priestor na ukázanie svojho idiolektu a zužitkovanie dlhoročných skúseností. V ukážkach je uvedených niekoľko prekladateľských riešení, avšak tie nemožno považovať za dostatočne reprezentatívne. Záverečné hodnotenie prekladu týchto slangových špecifik preto stavíme na všetkých príkladoch uvedených v našej bakalárskej práci.

G. Preklad: "So there I was, very very early in the morning, with just this bit of **pretty polly** in my left carman..." (Burgess, 2013, s. 143).

Originál: „Tak som tam teda stál, veľmi veľmi skoro ráno, len s tou hrstou **funglov** v ľavom karmane..." (Burgess, 2016, s. 145).

Komentár: Cockney výraz „pretty polly“ sa v angličtine používa na označenie peňazí. V slovenčine podobné slovné spojenie nemáme, a tak sa ho prekladateľ rozhodol preložiť nepriamo pomocou adaptácie a neologizmu. Výsledné riešenie „fungle“ sa v slovníkoch nenachádza, preto predpokladáme, že ide o novotvar. Takéto riešenie považujeme za adekvátne, keďže zachováva expresivitu i význam originálu. Chceme však podotknúť, že daný výraz nie je jediným, ktorý prekladateľ použil na označenie peňazí. V pôvodnom slangu sa „pretty polly“ zamieňa aj za rómske slovo „cutter“ (Burgess, 2013, s. 143) a ruské slovo „deng“ (Burgess, 2016, s. 7). Synonymá si prekladateľ, samozrejme, všimol a správne nahradil ekvivalentným rómskym „love“ (Burgess, 2016, s. 145) a slangovým „frřasy“ (Burgess, 2016, s. 7).

H. Originál: "And then, in the afterlunch I might perhaps, if I still felt like it, itty off to the old **skolliwoll**..." (Burgess, 2013, s. 41).

Preklad: „A potom po občerstvení, keď sa mi bude chcieť, zaguljám do školyvoly..." (Burgess, 2016, s. 41).

Komentár: Na tomto príklade môžeme vidieť preklad školáckeho slangu. Autor ho v románe využíva preto, lebo chce čitateľovi pripomenúť, že aj napriek nemilosrdnému násilnému správaniu je rozprávač príbehu ešte stále dieťa. Používanie školáckej reči je teda pre neho a jeho rovesníkov prirodzené. Reč navyše do diela vnáša komickosť a, opäť, pôsobí na čitateľa zmätočne. Zdôraznené slovo „skolliwoll“ je skomoleninou anglického „school“. Prekladateľ sa rozhodol preložiť ho neologizmom „školyvoly“, ktorý je podľa nás funkčný.

I. Originál: "... old Dim with his chain snaking wisssssshhhhhhhh..." (Burgess, 2013, s. 22).

Preklad: „... náš starý Meš huššššššš! katenou..." (Burgess, 2016, s. 22).

Komentár: Alex vo svojej reči často využíva citoslovce a imituje tak neprijemné zvuky ako syčanie, prehĺtanie či brechanie. Robí to preto, aby lepšie opísal situáciu, no zároveň „prilieva olej do ohňa“ a čitateľov irituje. Ako môžeme vidieť v ukážke, Otakar Kořínek pri pre-

klade tejto špecifiky volil slovenské ekvivalenty, čo považujeme za správne.

J. Original: "Hi hi hi, there" (Burgess, 2013, s. 53).

Preklad: „Čau čau čau“ (Burgess, 2016, s. 54).

Komentár: V neposlednom rade sa v našom rozbere prekladu fonetických osobitostí pozastavíme aj nad opakujúcimi sa slovami. Prekladateľ sa pri ich preklade pridržiaval zásady textovej úplnosti a prostredníctvom doslovného prekladu dosiahol výrazovú zhodu východiskového textu s cieľovým.

Preklad neologizmov a asociácií

Ako to už u tinedžerov býva zvykom, ich reč je bohatá na neologizmy a rozličné asociácie. Používajú sa zväčša len v užšej skupine, čím sa ich používatelia odlišujú od ostatných a vytvárajú tak medzi sebou určitú intimitu. Niekedy ich vymýšľajú aj preto, aby utajili nelegálnu činnosť (Mattiello, 2008, s. 36 – 37). V prípade nadsaťu možno takéto použitie slov pozorovať tiež. V nasledujúcich ukážkach sa pozrieme na to, ako si s ich prekladom poradil Otakar Kořínek.

K. Original: "The gazetta was the usual about **ultra-violence** and bank robberies and strikes and footballers..." (Burgess, 2013, s. 48).

Preklad: „Písalo sa ako obvykle o **superbrute**, bankových lúpežiach, štrajkoch a futbalistoch..." (Burgess, 2016, s. 47).

Komentár: Neologizmus „ultra-violence“ v diele nahrádza anglické neutrálne slovo „violence“. Prekladateľ sa ho rozhodol preložiť doslovne, zlúčením príslovky „super“ a skrátenej verzie podstatného mena „brutalita“. Výsledný novotvar je v preklade funkčný a správne interpretuje význam slova, no jeho spojenie so slovesom „robiť“ pôsobí na slovenských čitateľov neprirodzene. Z tohto dôvodu prišiel prekladateľ s ďalším výrazom na označenie kriminálnej činnosti a vytvoril sloveso „zultrafialovať“ (Burgess, 2013, s. 68). Novotvar sa skladá z prefixu „z“, príslovky „ultra“ a slovesa „fialovať“. Poslednú časť vymysleného slova považujeme za asociáciu, keďže si myslíme, že prekladateľ tak odkazuje na farbu modrín, ktoré sú bežným následkom bitky. Takéto riešenie je podľa nás vhodné, keďže zachováva význam i expresivitu originálu.

L. Originál: "... there was flip horrorshow takings that nochy, and we had a few packs of the very best top **cancers** apiece..." (Burgess, 2013, s. 16 – 17).

Preklad: „... chorošný úlovok, a k tomu ešte pre každého pár paklíkov superklasa **rakovín**..." (Burgess, 2016, s. 16).

Komentár: Slovo „cancer“ (po slovensky rakovina) sa v nadsaťskom slangu asociuje s cigaretami. Keďže nejde o štylisticky zafarbené slovo, prekladateľ zvolil priamy preklad a preložil ho doslovne. Týmto riešením dosiahol výrazovú zhodu východiskového a cieľového textu.

Preklad archaizmov

Podľa Patridga (1970) je slang obrazom dôvtipu a bystrosti jeho používateľa. Hlavnému hrdinovi *Mechanického pomaranča* tieto vlastnosti nechýbajú, no hoci je poriadne prešibaný, svoju inteligenciu prejavuje iným spôsobom. V príbehu s oduševnením rozpráva o svojej záľube v klasickej hudbe, počúva Beethovena, Mozarta a v niektorých situáciách rozpráva zastaranou angličtinou. Tá síce nepatrí do nadsaťu, no vzhľadom na to, že kontrastuje s hravou expresívnou rečou kriminálnikov, rozhodli sme sa ju do našej analýzy zahrnúť. Pri preklade zastaranej reči by mal prekladateľ jazyk aktualizovať, ale keďže nešlo o dôsledok časovej vzdialenosti originálu a prekladu, archaickosť bola správne zachovaná (Ferenčík, 1982, s. 55). V niektorých prípadoch však volil prekladateľ aj neutrálnejšie riešenia. Niekoľko príkladov prekladu archaizmov uvádzame v ukážkach.

M. Originál: "Boy, thou **uproarious** shark of heaven..." (Burgess, 2013, s. 80).

Preklad: „A ty **spurný** žralok nebies..." (Burgess, 2016, s. 80)

Komentár: V tejto ukážke si hlavný hrdina uťahuje zo skladby Óda na radosť. Alexova verzia je mierne pozmenená, pretože namiesto pôvodného „Joy, thou glorious spark of heaven“ spieva o žralokovi (Biswell, 2013, zdroj: Burgess, 2013, s. 211). Prekladateľ pri preklade tejto vety postupoval podľa pravidiel slovenskej prekladateľskej školy a archaickosť zachoval prostredníctvom zastaraného slova „spurný“, čo je podľa nás adekvátne.

N. Originál: „Alex like **groweth up**, oh yes“ (Burgess, 2013, s. 204).

Preklad: „Alex už akože **dospel**, tak“ (Burgess, 2016, s. 209).

Komentár: V poslednej ukážke sme zvýraznili sloveso „groweth up“. Prekladateľ ho aktualizoval a preložil neutrálnym ekvivalentom. Pri preklade nastal mierne nivelizujúci posun, ktorý východiskový text ochudobnil o archaickosť, no v našej práci ho nevnímame negatívne, keďže text je podľa nás už aj tak dostatočne expresívny.

Celkové hodnotenie prekladateľskej koncepcie

Po preskúmaní jednotlivých špecifík slangu sa teraz v závere nášho rozboru pokúsime zosumarizovať zistenia z praktickej časti a formulovať kritiku prekladateľovej koncepcie. Je však potrebné pripomenúť, že v hodnotení sa neopierame výlučne o príklady uvedené v článku, ale o celú výskumnú vzorku z našej bakalárskej práce. Okrem toho v hodnotení spomíname niektoré študentské práce venované tejto téme, čím prispievame do diskurzu o danom preklade.

Jazyk *Mechanického pomaranča* predstavuje zložitú spleť ruských slov, novotvarov, asociácií a fonetických zvláštností. Hlavný hrdina s jeho pomocou rozpráva čitateľom o svojom životnom príbehu plnom násilia a neprávosti. Je to tínedžer, a tak je jeho reč hravá, drzá a v mnohých smeroch nezrozumiteľná. Prekladateľ si podobne za cieľového čitateľa vybral adolescenta. Svoju koncepciu postavil na tom, aby v preklade zachoval mätúci efekt a už spomínané vlastnosti slangu. My sa teraz pokúsime odpovedať na otázku, či bol v tejto úlohe úspešný.

Pri preklade ruskej lexiky Otakar Kořínek najčastejšie využíval preklad pomocou prepisu anglických výrazov, slovenského slangu a transliterácie. Anglickú lexiku používal v prípadoch, keď sa ruské slová zhodovali so slovenskými. Ak by však pri takýchto slovách používal prepis, preklad by neutralizoval a výrazne oslabil. Jeho postup teda označujeme za funkčný, pretože zachoval nielen význam slov, ale taktiež sprostredkoval čitateľom rovnaký estetický zážitok ako originál. Michaela Grossová (2014) vo svojej práci zistila, že podobný postup bol použitý aj v českom preklade, no pri jazykoch ako nemčina, švédčina či brazílska portugalčina sa ruská lexika pretranskribovala, prípadne ešte dodatočne prispôsobila danej gramatike, keďže išlo o jazyky neslovanského pôvodu. V slovenskom preklade sa okrem anglickej lexiky objavil aj slovenský slang. Bohužiaľ, pri tejto stratégii hodnotíme viaceré prekladateľské rie-

šenia ako neaktuálne. Pravdepodobne tu zohral úlohu generačný rozdiel medzi prekladateľom a cieľovým čitateľom, pretože v reči dnešných mladých ľudí sa niektoré uvedené výrazy vyskytujú zriedkavo. Myslíme si, že ich aktualizácia by prispela k zatraktívneniu diela.

Pri preklade fonetických osobitostí sme zistili, že prekladateľ najčastejšie využíval preklad pomocou slovenských ekvivalentov. Jeho riešenia vo väčšine prípadov viedli k výrazovej zhode, a preto ich hodnotíme kladne. Taktiež konštatujeme, že prekladateľ mal pomerne veľký priestor na to, aby text prispôbil svojmu idiolektu a zužitkoval v ňom bohaté prekladateľské skúsenosti. Využíval pritom prekladateľské stratégie ako kultúrna substitúcia, adaptácia, preklad pomocou neologizmov či výpožičiek. Niekedy však volil aj neutralizáciu, generalizáciu alebo vynechanie. Z rozsiahlejšieho výskumu Ľuboša Azóra (2016) vyplýva, že najdominantnejšou stratégiou bol preklad pomocou ekvivalentných výrazov, substitúcie a neutralizácie. K podobným zisteniam dospela aj naša práca. Domnievame sa, že k zásadným stratám v texte nedošlo, no pri preklade rýmovaného slangu je potrebné spomenúť, že v niekoľkých prípadoch sa nezachoval význam pôvodného textu. Prekladateľ ho preložil doslovne – a v týchto prípadoch nemôžeme riešenia považovať za dostačujúce.

Neologizmy tvorili dôležitú súčasť cieľového i východiskového textu. V origináli autor vymyslel niekoľko slov na označenie drog či kriminálnych činností. Prekladateľ ich do prekladu zakomponoval tiež, no niekedy novotvarom substituoval aj iné, štylisticky neutrálne slovo. Jeho postup považujeme za funkčný, pretože v preklade zachoval nielen význam, ale aj funkciu slangu.

Okrem neologizmov sa v nadsaťskej reči vyskytli aj zastarané slová. Kořínek archaickosť správne preniesol aj do slovenského prekladu pomocou archaickej lexiky či zmenou syntaxe. Niekedy bol nútený text neutralizovať, pretože daný výraz jednoducho nebolo možné preložiť archaicky. Vo väčšine príkladov môžeme potvrdiť, že zvolené metódy zachovali pôvodnú funkciu textu.

Prekladateľov prístup k prekladu možno v konečnom dôsledku označiť za koncepcný, keďže použité stratégie boli motivované a vo väčšine prípadov zachovávali význam originálu, rovnako ako aj funkciu jeho jazyka. Podobný názor zastáva aj Lucia Čuriová (2020), ktorá vo svojej práci porovnávala slovenský a český preklad diela. Dospela k ná-

zoru, že, na rozdiel od „neutrálnejšieho“ a „jemnejšieho“ českého prekladu, je ten slovenský o čosi voľnejší, čím paradoxne vyjadruje autorov štýl písania oveľa vernejšie. V našej analýze taktiež považujeme preklad za adekvátny, no konštatujeme, že rovnako ako aj pri origináli, *Mechanický pomaranč* nemusí osloviť každého.

Keďže slang sa dynamicky rozvíja a preklad rýchlo starne, jeho aktualizáciu považujeme za veľmi dôležitú. Myslíme si, že v budúcnosti by sa mala zvýšená pozornosť venovať najmä prekladu pomocou slovenského slangu, keďže práve ten sa na rozdiel od pretranskribovanej ruskej lexiky neustále mení. Taktiež odporúčame zvážiť aj naše ďalšie odporúčania a preklad doplniť o predslov, ktorý by čitateľom vysvetlil zámer použitia jazyka. Nadsaťský slovník je už teraz v preklade veľkou pomôckou, no nazdávame sa, že krátky úvod do danej problematiky by mohol urobiť dielo ešte atraktívnejším. To bol aj jeden z našich cieľov, a preto veríme, že možno aj naša práca čitateľom pomohla preklad tohto jedinečného slangu lepšie pochopiť.

Bibliografia

AZÓR, L. 2016. *Preklad hovorovej lexiky v Burgessovom románe „A Clockwork Orange“*. [Diplomová práca]. Nitra : Pedagogická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 2016. 106 s.

BEDNÁROVÁ, K. 2015. *Rukoväť dejín prekladu na Slovensku II*. Bratislava : Vydavateľstvo Univerzity Komenského, 2015. 60 s. ISBN 978-80-223-3838-7.

BILOVESKÝ, V. 2009. *Oneskorený Clockwork Orange v slovenčine*. In: *Preklad a tlmočenie 8*. Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela, 2009. s. 114 – 120 ISBN 978-80-8083-745-7.

BURGESS, A. 2013. *A Clockwork Orange, The Restored Edition*. UK : Penguin Books Ltd., 2013. 352 s. ISBN 978-0-141-19753-1.

BURGESS, A. 2016. *Mechanický pomaranč*. Preklad Otakar Kořínek. Bratislava : Ikar, 2016. 216 s. ISBN 9788055148496.

CLAYES, G. 2017. *Dystopia: A Natural History*. Oxford : Oxford University Press, 2017. 576 s. ISBN 978-0-19-878568-2.

CROSS, R. J. 2008. *The Teddy Boy as Scapegoat*. In: COSBEY, S. – REILLY, A. (ed.). *Men's Fashion Reader* : 2008. London : Bloomsbury Academic, 2008. s. 214 – 230. ISBN 1563675366.

ČURIOVÁ, L. 2020. *Komparatívna analýza českého a slovenského prekladu románu Anthonyho Burgessa Mechanický pomaranč*. [Diplomová práca]. Bratislava : Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 2020. 90 s.

FERENČÍK, J. 1982. *Kontexty prekladu*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1982. 149 s.

GROSSOVÁ, M. 2014. *Kritika fiktívneho jazyka v knihe A. Burgessa Mechanický pomaranč*. [Diplomová práca]. Bratislava : Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 2014. 62 s.

LAŠ, M. 2019. *Kritika umeleckého prekladu na Slovensku včera a dnes*. 1. vyd. Banská Bystrica : Belianum, 2019. 168 s. ISBN 978-80-557-1634-3.

LEWIS, R. 2004. *Anthony Burgess: A Biography*. New York : Thomas Dunne Books, 2004. 480 s. ISBN 0-312-32251-8.

MATTIELLO, E. 2008. *An Introduction to English Slang: A Description of Its Morphology, Semantics and Sociology*. Milano : Polimetrica, 2008. 320 s. ISBN 978-88-7699-114-1.

NEWMARK, P. 1988. *A Textbook of Translation*. New Jersey : Prentice-Hall International, 1988. 292 s. ISBN 978-01-2593-5.

PATRIDGE, E. 1970. *Slang to-day and yesterday: with a short historical sketch and vocabularies of English, American and Australian slang*. 4th ed. London : Routledge & Kegan Paul, 1970. 476 s. ISBN 0710069227.

SKINNER, B. F. 1971. *Beyond Freedom & Dignity*. Middlesex : Penguin Books Ltd., 1971. 218 s. ISBN 0140216618.

SLIACKA, J. 2021. *A Clockwork Orange by Anthony Burgess: Translation Criticism of Slang* [Bakalárska práca]. Banská Bystrica : Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2021, 60 s.

Elektronické zdroje

LITERÁRNE INFORMAČNÉ CENTRUM. *Otakar Kořínek – Diela v slovenčine* [online]. [cit. 2021-02-10]. URL: < <https://www.litcentrum.sk/autor/otakar-korinek/ocenenia> >.

LITERÁRNE INFORMAČNÉ CENTRUM. *Otakar Kořínek – Ocenenia* [online]. [cit. 2021-02-10]. URL: < <https://www.litcentrum.sk/autor/otakar-korinek/ocenenia> >.

SAV, S.p. *Slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV*. 2021. [online]. [cit. 2021-03-03]. URL: <<https://slovník.juls.savba.sk/>>.

THE INTERNATIONAL ANTHONY BURGESS FOUNDATION. *A Clockwork Orange* and Nadsat [online]. [cit. 2021-01-06]. URL: <<https://www.anthonymburgess.org/a-clockwork-orange/a-clockwork-orange-and-nadsat/>>.

THE INTERNATIONAL ANTHONY BURGESS FOUNDATION. *A Clockwork Orange* [online]. [cit. 2021-01-06]. URL: < <https://www.anthonymburgess.org/a-clockwork-orange/> >.

INTERPRETÁCIA UMELECKÉHO PREKLADU DIELA FRANCES HODGSON BURNETTOVEJ TAJNÁ ZÁHRADA

Alexandra Krebesová

Abstract

This study deals with the interpretation of the translation of Frances Hodgson's children's novel *The Secret Garden* (1911) from English into Slovak. The main aim of the study is to identify the expressional qualities of the original and determine the degree of their preservation in translation in respect to the Slovak contemporary child recipient by commenting on the methods applied to the translation of selected sample passages, focusing on aspects such as dialect, specific lexis, nursery rhyme, culture-specific items, and allusions. Near the end, stylization as well as syntax are analysed as well.

Keywords: literary text, literary translation, interpretation of literary translation, expressional qualities of translation, children's literature, young-adult literature

Úvod

Úlohou prekladateľa detskej literatúry je, rovnako ako pri preklade literatúry pre dospelých, vystihnúť zámer autora a vyvolať u čitateľa rovnaký zážitok, aký bol pri pôvodnom diele pomocou domácich prostriedkov (Gavurová, 2018). Pri preklade detskej literatúry sa však musia vyberať prekladateľské riešenia obozretne s ohľadom na vek príjemcu tak, aby prekladateľ nezjednodušil dielo, alebo naopak, aby text nebol pre príjemcu náročný na čítanie (Ferenčík, 1982).

Predmetom nášho výskumu je dielo 20. storočia so zameraním na detského čitateľa. Zaujímá nás, do akej miery sa prekladateľke podarilo zachovať výrazové kvality originálu a či brala do úvahy aj súčasný slovenský detský čitateľ.

Štúdiu členíme na dve časti. V prvej časti sa venujeme identifikácii výrazových kvalít originálu. V druhej časti pristupujeme k samotnej interpretácii prekladu, kde sa sústreďíme na analýzu prekladu vybraných ukážok z oblasti nárečia, lexiky súvisiacej s chorobou, faunou a flórou, riekanky, reálií a alúzií, ktoré sú dôležitou súčasťou knihy. Pozornosť

venujeme aj deminutívam v preklade, štylizácii viet v preklade a syntaktickej rovine v preklade. Mieru zachovania výrazových kvalít originálu zisťujeme prostredníctvom konfrontovania anglického originálu so slovenským prekladom⁸ a komentovania použitých prekladateľských postupov a stratégií vo vybraných ukážkach. V prípade výskytu nárečia v pasážach, ktoré nie sú špecificky venované prekladu nárečia (ak jeho prítomnosť môže ovplyvniť preklad analyzovaných ukážok originálu), upozorňujeme v komentári aj na postup prekladu nárečia. Prekladateľské postupy a stratégie v nevyhnutných prípadoch dopĺňame vlastnými návrhmi riešenia danej problematiky. Pri analyzovaní vychádzame najmä z typológie výrazových posunov a výrazových zmien A. Popoviča (1983). Záver štúdie je venovaný zisteným výsledkom výskumu.

Tajomstvo Tajnej záhrady

„Predstavte si knihy pre deti, ktoré sú také populárne, ako séria kníh o Harry Potterovi. Už si asi viete predstaviť, aký obrovský úspech zožala Frances Hodgson Burnettová písaním pred viac ako storočím“ (Burnett, 2005).

Titul *Tajná záhrada* je román určený čitateľom od deviatich rokov, ktorý prvýkrát vyšiel knižne v roku 1911 vo vydavateľstve *The Frederick A. Stokes*.⁹ Príbeh o tom, ako sa rozmazané dievča Mary rozhodne vyliečiť bratranca Colina pomocou tajnej záhrady, má vyvolať u čitateľa predovšetkým estetický zážitok. Kniha získava na atraktivite napínavým príbehom či motívom tajomna, ktorým je opradená záhrada, ale aj náhla smrť Colinovej mamy. Pútavé môžu byť opisy anglickej prírody či yorkshirské nárečie. Detský čitateľ sa má z príbehu aj poučiť. Autorka poukazuje na silu mysle, ktorá dokáže ovplyvniť psychické a fyzické zdravie človeka. Čarovný svet tajnej záhrady a myšlienka o sile ľudskej mysle oslovila za posledných sto rokov čitateľov a kritikov na celom svete.¹⁰ Vydavateľstvo Barnes & Nobles na svojej internetovej stránke uvádza: *„Tajná záhrada je často považovaná za najlepšiu detskú knihu dvadsiateho storo-*

8 V tejto časti práce označujeme ukážky z originálu ako O a ukážky zo slovenského prekladu ako P.

9 Dostupné online: <<https://www.baumanrarebooks.com/rare-books/burnett-frances-hodgson/secret-garden/78406.aspx>>.

10 Dostupné online: <<https://www.encyclopedia.com/children/academic-and-educational-journals/secret-garden>>.

čia.¹¹ Nebolo to tak vždy. Dobová kritika nepovažovala toto dielo za také kvalitné ako autorkin román *Malý lord Fauntleroy* (1886). V literárnom časopise *The Bookman* sa v recenzii diela *Tajná záhrada* uvádza: „Príbeh obsahoval hlboké korene symbolizmu... mimoriadne pekný výmysel.“¹² Napriek tomu sa *Tajná záhrada* stala najznámejšou knihou tejto autorky. Podľa Jill Mullerovej (ibid., 2005) sa toto dielo líši od ostatnej tvorby Burnettovej tým, že hlavné postavy už majú materiálne bohatstvo. Chýba im však bohatstvo fyzické, psychické a emocionálne. A tak, zatiaľ čo ostatné knihy autorky postupne strácali na aktuálnosti, román *Tajná záhrada* oslovuje kritikov a čitateľov aj dnes. V časopise *The Guardian* sa dočítame: „Táto kniha je klasika, ktorú pravdepodobne čítali vaši rodičia, ale nenechajte sa odradiť! Je to fascinujúce čítanie.“¹³

Podobne reagujú recenzenti na internetovej stránke *Goodreads.com*: „Ani sa nečudujem, že táto úžasná kniha je zaradená v zozname sto kníh, ktoré by ste mali prečítať aspoň raz za život... vývoj postáv bol nádherný. Bolo to napísané čarovným spôsobom. Opisy vresovísk, prírody a zvierat boli úchvatné a také živé... veľmi dôležité poučenie nielen pre deti, ale aj pre dospelých.“¹⁴ Úspešnosť knihy potvrdzuje aj veľký počet filmových, televíznych a divadelných adaptácií.¹⁵ O neutíchajúcom záujme o knihu svedčí fakt, že bola v roku 2020 opäť sfilmovaná.¹⁶

Kniha bola do slovenčiny preložená trikrát.¹⁷ Najnovší preklad, ktorý je predmetom našej analýzy, vyšiel takmer po 20 rokoch v roku 2019

11 Dostupné online: <<https://www.barnesandnoble.com/w/the-secret-garden-frances-hodgson-burnett/1131520030>>.

12 BURNETT, F. H. *The Secret Garden. Introduction* (by Jill Muller). 2005. Dostupné online: <<https://books.apple.com/fr/book/the-secret-garden-barnes-noble-classics-series/id463275448?ign-gact=1>>.

13 Dostupné online: <<https://www.theguardian.com/childrens-books-site/2015/apr/12/review-frances-hodgson-burnett-the-secret-garden>>.

14 Dostupné online: <https://www.goodreads.com/book/show/2998.The_Secret_Garden>.

15 Doposiaľ vzniklo päť filmových a šesť televíznych adaptácií tohto románu. Dostupné online: <https://en.wikipedia.org/wiki/The_Secret_Garden>. Z divadelných adaptácií je najznámejšia muzikálová verzia z roku 1991, ktorá získala tri *Ceny Tony*. Dostupné online: <<https://masterworksbroadway.com/music/the-secret-garden-the-original-broadway-cast-album-1991/>>.

16 Dostupné online: <<https://www.timeout.com/movies/the-secret-garden-2>>.

17 V roku 1999 vyšla kniha vo vydavateľstve Mladé letá pod názvom *Tajná záhrada*. Prekladateľkou bola Oľga Kralovičová. Pozri: BURNETT, F. H. *Tajná záhrada*. 1999. Titul vydalo o rok neskôr vydavateľstvo Advent-Orion v slovenskom preklade Evy Habánovej. Názov knihy bol preložený ako *Tajomná záhrada*. Pozri: BURNETT, F. H. *Tajomná záhrada*. 2000.

vo vydavateľstve IKAR — *Stonožka* pod názvom *Tajná záhrada*. Text a ilustrácie, ktoré pripravila ilustrátorka a autorka Inga Moorová, pochádzajú z anglického vydania knihy z roku 2008, ktoré vyšlo v americkom vydavateľstve *Candlewick Press*. Za slovenským prekladom stojí prekladateľka Mária Galádová. Kvalitu prekladu ohodnotili recenzenti na stránke internetového kníhkupectva *Martinus.sk*: „Text je náročný na čítanie. Je v ňom aj prízvuk, skrytý v preklade, čo naozaj môže byť obťažné pre deti zvládnuť... zaujal ma hneď citlivým opisom udalostí... Čo ma ale dostalo, bola YORKSHIRČI-NA po slovensky. Neskutočne trefné miestne nárečie — priamo zo slovenských slatín anglického vidieku... toto sa fakt v preklade podarilo.“¹⁸

Preklad nárečia

„Dialektizmy... sú v literárnych dielach charakterizačným prostriedkom pri vytváraní koloritu a svojou silnou expresívnosťou vplyvajú na príjemcu“ (Žilka, 1984, s. 170). V origináli si nárečie všímame najmä na fonologickej, lexikálnej, gramatickej a štylistickej rovine v reči nižšie spoločensky postavených postáv (chlapec Dickon, slúžka Marta, záhradník Ben či pani Medlocková). V diele nachádzame skracovanie slov, výrazy typické pre oblasť Yorkshiru, zastarané slová, nezhodu podmetu a prísudku v čísle či zmenu slovosledu.

Prekladateľka rozlišuje výrazové kvality originálu a snaží sa ich v preklade zachovať. Používa na to postupy a stratégie, ktoré sa uskutočňujú na mikroštylistickej rovine diela. Vo všeobecnosti pozorujeme tieto výrazové zmeny v preklade:

- výrazové zosilnenie (výrazová typizácia),
- výrazová zhoda (výrazová zámena a kompenzácia straty expresivity nárečia originálu v preklade),
- výrazové zoslabenie (výrazová nivelizácia).

K **výrazovému zosilneniu**, ktoré je dosiahnuté výrazovou typizáciou, dochádza využívaním zákonitostí slovenských nárečí, čím sa zvyšuje expresivita textu. Pri analyzovaní identifikujeme nasledujúce znaky slovenských nárečí, ktoré rozdeľujeme do šiestich skupín:

18 Dostupné online: <<https://www.martinus.sk/?uItem=650219/>>.

- a) Používanie slovenských nárečových slov (napr. *fusakle, lojtra, da*)
- b) Pridávanie prípony *-ŕi* k neurčitku slovies (napr. *vyzerati, zakryvati, nadieŕi*)¹⁹
- c) Využívanie prípony *-mo* v 1. os. pl. namiesto prípony *-me* (napr. *musimo*)²⁰
- d) Zmena zámena *ja* v 1. os. sg. na *jej* (napr. *A jej sa tebe vidim?*)²¹
- e) Strata kvantity (napr. *chorych ľudi*)²²
- f) Zmena samohlásky *u* na *i* (napr. slovo *musíš* sa mení na *misiš*)²³

M. Gavurová (2018) hovorí, že hoci teritoriálna lexika nie je pre det-skú literatúru taká aktuálna a vyskytuje sa v literatúre iba zriedkavo, ako nežiaduce sa javí v preklade detskej literatúry substituovanie nárečia jed-ného jazyka nárečím cieľového jazyka. Postavenie nárečí sa totiž v kraji-nách líši. Niekde ich chápeme z kultúrneho hľadiska, inde sú prejavom nižšieho spoločenského postavenia alebo vzdelania. Zároveň však dodá-va, že využitie teritoriálnej lexiky v preklade treba posudzovať individu-álne v závislosti od konkrétneho typu textu. Keďže sa prekladateľka roz-hodla používať znaky slovenských nárečí, sledujeme, do akej miery boli jej riešenia adekvátne a funkčné. Myslíme si, že niektorým prekladom pomocou nárečia by detský čitateľ nemusel rozumieť, ako napríklad spo-jeniu *da var'*. Za problém považujeme používanie zámena *ja* v nárečovej podobe *jej*. Slovo *jej* je zároveň zámeno, ktoré odkazuje na privlastňovací vzťah. Vyskytujú sa aj prípady, keď prekladateľka využíva nenárečové expresívne slová, no expresivita je umelo zvýšená použitím zákonitostí slovenských nárečí, ako je to aj v nasledujúcom prípade, ktorý sa týka **vý-razovej zámeny a kompenzácie straty expresivity nárečia v preklade**:

19 S neurčítom slovies s príponou *-ŕi* sa stretneme predovšetkým v ipeľskom a novohradskom nárečí. Pozri: KRAJČOVIČ, R. *Vývin slovenského jazyka a dialektológia*. 1988. s. 265 – 268.

20 Použitie prípony môže súvisieť s ipeľskými nárečím. Osobitosťou slovesnej flexie nárečia je použitie prípony *-mo* v 1. os. pl. Pozri: *ibid.*, s. 268.

21 Využitie zámena *jej* môže súvisieť s ipeľským nárečím, v ktorom sa základný tvar zámena *ja* tvorí pomocou slova *jej*. Pozri: *ibid.*, s. 268.

22 Stratu kvantity si všímame vo východoslovenských nárečiach. Pozri: SIČÁ-KOVÁ, Ľ. *Fonetika a fonológia pre elementaristov*. 2002. s. 26.

23 Zvýšená frekvencia používania samohlásky *i* za samohlásku *u* sa vyskytuje v ipeľskom nárečí. Pozri: KRAJČOVIČ, R. *Vývin slovenského jazyka a dialektológia*. 1988. s. 266.

O: *“Tha’ said that as nice an’ human as if tha’ was a real child instead of a sharp woman.”*

P: *„To si povedala pekne a tak po človečensky, akoby si bola naozaj dieťa, a nie stara nabrusena sekera.“*

Slovo *tha’* znamená v súčasnej angličtine *you*.²⁴ Pokiaľ hovoríme o slove *an’*, ide o anglickú priradovaciu spojku *and*.²⁵ V origináli tiež dochádza k nezhode podmetu s prísudkom v čísle (*tha’ was*). V preklade nastáva výrazová zámena. Výrazová kvalita sa v prvej časti vety znižuje. K výrazovému zosilneniu prichádza na konci vety. Prídavné meno *sharp* a *old* sú preložené bez kvantity ako *stara* a *nabrusena*, pričom spojenie *sharp woman* je nahradené expresívnymi slovami *nabrusena sekera*. Prekladateľka sa zrejme snaží pomocou tohto spojenia vyjadriť vnútornú vlastnosť hlavnej postavy Mary, ktorá reaguje na druhých ľudí podráždene a rozkazuje im. Vzhľadom na výrazovú zámenu považujeme výber slov *nabrusená* a *sekera* za adekvátne, no expresivita sa zvyšuje odstránením kvantity samohlások *ú, á* v slovách *stara* a *nabrusena*.

Poslednou z pozorovaných výrazových zmien v analýze je výrazové zoslabenie dosiahnuté **výrazovou nivelizáciou**, ktorá sa viaže k prehovoru Dickona:

O: *“I wasn’t brought up nesh enough.”*

P: *„Na to ma nevychovali dosť zimomravo.“*

Yorkshirské nárečové slovo *nesh* znamená *slabý, cítiť zimu*²⁶, *byť náchylný na zimu*.²⁷ Slovenský preklad slova je *zimomravo*. Hoci význam slova zostáva v preklade zachovaný, výrazové kvality originálu sú v preklade zoslabené. Výrazová nivelizácia je v preklade spôsobená použitím neexpresívneho slova *zimomravo*²⁸, hoci v origináli je využité expresívne

24 Dostupné online: <<https://imfromyorkshire.uk.com/yorkshire-sayings/>>.

25 HOY, A. L. *An Etymological Glossary of The East Yorkshire Dialect* : dizertačná práca [online]. 1952. p. 20. Dostupné online: <<https://d.lib.msu.edu/etd/5121/datastream/OBJ/View/>>.

26 Dostupné online: <<https://www.yorkshiredialectsociety.org.uk/word-recognition/>>.

27 Dostupné online: <<https://www.oxfordify.com/meaning/nesh>>.

28 Dostupné online: <<https://slovník.juls.savba.sk/?w=zimomravo&s=exact&c=w730&cs=&d=peciar#>>.

nárečové slovo. V tomto prípade navrhujeme použiť v preklade expresívne sloveso *piplaf sa*, ktoré znamená *starostlivo zaobchádzať s dakým, starať sa o niekoho*.²⁹ Toto slovo v zápore vyjadruje význam vety a zároveň sa ním zachováva expresivita originálu. Dickon bol totiž od mala zvyknutý na zimu, pretože ho rodičia nevychovali tak ako Mary, ktorá bola zvyknutá na teplo a pohodlie domova. Náš návrh prekladu teda znie: *Nepiplali sa so mnou*.

Za originálny spôsob riešenia prekladu yorkshirského nárečia považujeme preklad pomocou vymyslených slov:

O: „A more *marred-looking young one* I never saw in my life.“

P: „Také *sprpúlené decko* som veru jakživ nestretla.“

Yorkshirské nárečové slovo *marred* znamená *spoiled*³⁰, čo môžeme preložiť ako *rozmaznaný*. Prekladateľka nahrádza spojenie *marred-looking* slovom *sprpúlené*. Hoci sa toto prídavné meno nenachádza v žiadnom slovenskom slovníku, autorka aj prekladateľka ponúkajú jeho vysvetlenie pomocou explikácie v zátvorke: „V yorkshirskom nárečí pani Medlockovej slovo *sprpúlené* znamenalo *rozmaznané a oduté*.“³¹ Keďže sa prekladateľka rozhodla využiť explikáciu tohto prídavného mena a dieťa dokáže porozumieť slovu z kontextu, riešenie považujeme za funkčné.

V rámci prekladu yorkshirského nárečia sledujeme aj využitie **historizácie** (napr. yorkshirské slovo *mester* je preložené archaickým slovom *pánko*), pomocou ktorej sa autorka zrejme snaží priblížiť štýlu originálu. Avšak pokiaľ ide o preklad zastaraných slov, tu už prekladateľka využíva **modernizáciu** (napr. zastarané slovo *jackass* je preložené súčasným expresívnym slovom *somár*). Vďaka tomu je text diela pre detského čitateľa zrozumiteľnejší.

Preklad lexiky súvisiacej s chorobou

Pri preklade lexiky, ktorá súvisí s Colinovým zdravotným stavom, je vo väčšine prípadov využitý preklad pomocou zaužívaného slovenského

29 Dostupné online: <<https://slovník.juls.savba.sk/?w=piplaf&s=exact&c=X8a1&cs=&d=peciar#>>.

30 Dostupné online: <<https://www.yorkshireeveningpost.co.uk/read-this/why-are-people-leeds-called-loiners-yorkshire-slang-explained-592196>>.

31 BURNETT, F. H. *Tajná záhrada*. 2019. s. 17.

názvu, napr. **O:** *typhoid* (med.: brušný týfus, **P:** *brušny tyfus*) či *rheumatic fever* (med.: reumatická horúčka, **P:** *reumaticka horučka*). Treba upozorniť, že pri preklade týchto názvov dochádza k zmene kvantity samohlások, keďže ide o prehovory postáv, ktoré rozprávajú v origináli yorkshirským nárečím.

Nejednotný preklad sa viaže k názvu prostriedku, v ktorom prevážajú chorého Colina:

O: *“Take me there in my **chair**... to go out in your **chair**... I’m going out in my **chair**.”*

P: *„Aby ma tam zobrali v mojom **kresle**... aby si šiel von vo svojom **vozíku**... pôjdem von vo svojom **kolesovom kresle**.”*

Na základe ilustrácie z knihy (pozri nižšie) vidíme, že ide o prostriedok tvorený z kresla a troch kolies, pričom o predné koleso je pripevnená tyč s úchytkami na držanie. Podľa našich zistení môže ísť o populárny prostriedok z viktoriánskeho Anglicka nazývaný *Bath chair*³² (viď nižšie). Z použitých prekladov sa k ilustrácii z knihy najviac približuje explikované spojenie *kolesové kreslo*. Myslíme si, že prekladateľka mohla použiť tento názov vo všetkých troch prípadoch prekladu slova. Najmä pri prvom výskyte názvu v texte, keďže preklad pomocou slova *kreslo*³³ môže vytvárať mylnú predstavu o prostriedku, v ktorom prevážajú Colina. Navyše, ilustrácie s prostriedkom sa vyskytujú v knihe až v ďalších kapitolách.

Ilustrácia kolesového kresla Bath Chair

32 Dostupné online: <http://www.bbc.co.uk/ahistoryoftheworld/objects/5Wfs5HOZSaOexY_vaHpMRQ>.

33 Dostupné online: <<https://slovník.juls.savba.sk/?w=kreslo&s=exact&c=m-97b&cs=&d=kssj4#>>>.

Preklad názvov vtákov, zvierat a rastlín

Podstatná časť príbehu sa odohráva v záhradách yorkshirského panstva, preto sa v diele objavujú názvy vtákov, zvierat a rastlín. Pri preklade názvov vtákov je zväčša použitý slovenský názov zo slovenského názvoslovie vtákov (**O:** *robin redbreast*, **P:** *slávik červienka*). Generalizáciu nachádzame v prípade prekladu názvu *cock pheasant* (zool. bažant obyčajný **P:** *bažant*), *skylarks* (zool. škovránky poľné, **P:** škovránky). Zaužívaný preklad je použitý pri preklade názvov zvierat, napr. *otter* (*vydra*) či *fox* (*líška*). Čo sa týka prekladu názvov rastlín, prekladateľka zväčša siaha po zaužívanom výraze, napr. **O:** *forget-me-nots*, **P:** *nezábudky*; **O:** *gentians*, **P:** *paprade*.

Iná situácia nastáva pri preklade nasledujúcej ukážky, v ktorej sa prekladateľka snaží vyrovnať s viacerými problémami:

O: "An' th' big ones are *narcissuses* an' *jonquils* an' *daffydowndillys*."
P: „A tie väčšie zas *narcisky*. Môžu byť biele, žlte a dvojfarebné.“

Narcissuses môžeme preložiť ako *narcisy*. *Jonquils* je špecifický typ narcisu so žltými kvetmi a tmavými listami.³⁴ Pokiaľ hovoríme o *daffydowndillys*, ide o archaické pomenovanie pre *daffodils*³⁵, čo je názov pre všetky rastliny, ktoré spadajú pod rod narcisy. Vyznačujú sa žltou farbou, no môžu byť aj viacfarebné.³⁶ Pri preklade názvu *narcissuses* je použitá nárečová podoba slova narcisy, ktorá znie *narcisky*.³⁷ Použitím nárečového slova sa zvyšuje expresivita výrazu. Na druhej strane sa expresivita znižuje pri preklade nárečovej spojky *an'* a člene *th'*. Dochádza tu k výrazovej zámene. Názvy rastlín *jonquils* a *daffydowndillys* sú preložené pomocou explikácie. V nej sú vymenované farby kvetov týchto rastlín. Explikáciu považujeme za funkčnú, keďže prekladateľka v nej vystihuje farebnú odlišnosť typov narcisov. Pri názvoch farieb si všímame zmenu dlhej samohlásky *é* na krátku *e* v slove *žlte*, čím sa zvyšuje výrazová

34 Dostupné online: <<https://todayshomeowner.com/whats-the-difference-between-daffodils-jonquils-and-buttercups/>>.

35 Dostupné online: <<https://wikidiff.com/daffadowndilly/daffodil.>>.

36 Dostupné online: <<https://homeguides.sfgate.com/whats-difference-between-daffodil-narcissus-61448.html>>.

37 Dostupné online: <<https://slovník.juls.savba.sk/?w=narciska&s=exact&c=m-97b&cs=&d=sssj#>>>.

expresívnosť preloženého slova – kompenzuje sa tým strata a výrazové zoslabenie nárečových spojok *an'* v preklade.

Ešte sa chceme pristaviť pri preklade názvu rastliny *snapdragon*. Podľa slovníka *Lingea* je slovenský preklad názvu rastliny *papul'ka*. V analyzovanom preklade je použitý preklad *papyšteľ*. Táto rastlina spadá do tej istej čeľade ako *papul'ka*.³⁸ Myslíme si, že prekladateľka sa rozhodla použiť iný názov rastliny z tejto čeľade, aby využitím viacvýznamového slova *papul'ka* nedošlo k nepochopeniu textu zo strany detského čitateľa. Slovo *papul'ka* môžeme chápať aj ako zdobneninu na označenie úst človeka alebo tlamy zvieraťa.³⁹ Preklad preto považujeme za opodstatnený.

Preklad riekanky

Riekanka sa spája s časťou príbehu, keď Mary žila v dome chudobného anglického duchovného v Indii. Nikto sa s ňou nechcel hrať, lebo sa k ostatným správala protivne. Raz za ňou prišiel chlapec Basil, ktorého Mary vyhnala. Chlapec sa nahneval a začal okolo nej tancovať a spievať:

O:

*Mistress Mary quite contrary,
How does your garden grow?
With silver bells and cockle shells,
And marigolds all in a row.*

P:

*Protivná slečinka Mary,
čo sa tak priečne tvári,
ako sa darí tvojej záhrade?
So striebornými zvončekmi,
lastúrami a nechtíkmi
za sebou v jednom rade.*

M. Gavurová (2018) poukazuje na to, že pri preklade poézie pre deti by sa mal prekladateľ zamerať na domácu poetologickú tradíciu a zvukovo-rytmické danosti cieľového jazyka.

38 Dostupné online: <<https://www.nahuby.sk/atlas-rastlin-zoznam-vedecky?type=celad&value=Plantaginaceae>>.

39 Dostupné online: <<https://slovník.juls.savba.sk/?w=papul'ka&s=exact&c=E2ff&cs=&d=kssj4#>>>.

Prekladateľka sa rozhodla zvoliť metódu individuálneho posunu, pričom odchýlky, ktoré v preklade nastávajú, sú prejavom prekladateľkinej poetiky. V cieľovom jazyku dochádza k zmene veršovej výstavby riekanky, počet veršov sa mení zo štyroch na šesť. Môžeme tu hovoriť o výrazovom zosilnení, konkrétne o využití výrazovej individualizácie v preklade. Je dôležité poznamenať, že zmenou veršovej výstavby riekanky sa odstraňuje prerývaný rým (schéma *abcb*) a vnútorný rým, ktoré slúžia na vyzdvihnutie eufonickej výstavby riekanky originálu. Prvý verš originálu *Mistress Mary quite contrary*, ktorý vytvára opakovaním slabík v slovách *Mary* a *contrary* vo verši vnútorný rým, prekladateľka rozdeľuje na dva verše *Protivná slečinka Mary, / čo sa tak priečne tvári*. Vnútorný rým v prvom verši originálu je nahradený zvukovou zhodou na konci prvého a druhého verša prekladu. Podobne je to aj v prípade tretieho verša *With silver bells and cockle shells*, v ktorom je vnútorný rým dosiahnutý opakovaním hlások v slovách *bells* a *shells*. V preklade je verš s vnútorným rýmom rozdelený na dva verše *So striebornými zvončekmi, / lastúrami a nechtíkmi*, pričom k zvukovej zhode dochádza na konci štvrtého a piateho verša. Zvuková zhoda nastáva na konci veršov v preklade aj v prípade tretieho a posledného verša.

Prekladateľka sa snaží čo najpresnejšie zachytiť pôvodný význam riekanky prostredníctvom zachovania témy a výberu lexiky v preklade. Pristaviť sa môžeme pri anglickom slove *mistress*⁴⁰, ktoré sa v pôvodnej verzii riekanky⁴¹ nenachádza a autorka mení prvý verš z pôvodného znenia *Mary, Mary quite contrary* na *Mistress Mary quite contrary*. V preklade je výraz nahradený expresívnym slovom a zdobeninou *slečinka*. Použitím tohto podstatného mena sa zrejme snaží poukázať na fakt, že riekanka je myslená ako výsmech slečne Mary.

Preklad riekanky považujeme za funkčný. Prekladateľka sa snaží vyvolať u detského čitateľa cieľovej kultúry podobný zážitok, aký je u príjemcu východiskovej kultúry prostredníctvom zachovania pôvodného významu riekanky a využitia zvukovej zhody na konci veršov.

40 Elektronický slovník *Lingea* uvádza tieto slovenské preklady slova *mistress*: milenka, učiteľka, pani. Dostupné online: <<https://slovníky.lingea.sk/anglicko-slovensky/mistress>>.

41 *The Oxford Dictionary Of Nursery Rhymes*. Ed. I. Opie — P. Opie. 1966. p. 301.

Deminutíva v preklade

Zjemňujúce pomenovania⁴² sú v preklade vo väčšine prípadov využité funkčne. Ich použitie poukazuje na prekladateľkinu citlivú prácu s textom, ako napr. **O:** *little nose*, **P:** *noštek*; **O:** *slowly – slowly*, **P:** *pomaly – pomaličky*. Musíme však upozorniť na zvyšovanie expresivity neutrálnych slov pomocou deminutív v častiach textu, v ktorých sa nenachádza nárečie, ako je to napríklad v prípade podstatného mena *the hall*, ktoré je preložené ako *vstupná chodbička*.

Preklad reálií

V nasledujúcej časti sa zameriame na preklad reálií Veľkej Británie a Indie. Názov britského sviatku *Mother of a Sunday* je preložený takto:

O: *A letter to Mother of a Sunday.*

P: *Verš na Nedeľu matiek.*

Pomenovanie sviatku sa začalo používať v 17. storočí v Anglicku.⁴³ Prekladateľka sa rozhodla pre historizáciu a využila doslovné pomenovanie *Nedeľa matiek*, čím sa zachováva názov, ktorý sa používal v minulosti v Anglicku. Keďže použitému názvu v preklade porozumie aj detský príjemca cieľovej kultúry, preklad považujeme za funkčný.

Tematický posun a naturalizácia sú využité v prípade prekladu názvu anglického koláča:

O: *She had even made each of the children a dough-cake with a bit of brown sugar in it.*

P: *Dokonca každému dieťaťu upiekla briošku plnenú trochou hnedého cukru.*

Dough-cake je kysnutý koláč, do ktorého sa pridávajú rôzne druhy sušeného ovocia, korenie a iné ingrediencie. Tvarom pripomína bochník chleba.⁴⁴ Prekladateľka používa slovo *brioška*. Tá sa robí z kysnutého cesta podobne ako aj *dough-cake*. Dovnútra sa môžu pridať sušené hrozienka

42 Mistrík, J. Štylistika. 1997. s. 82

43 Dostupné online: <<https://www.kosiceonline.sk/den-matiek-si-vo-viacerych-krajinach-pripominaju-v-inom-termine>>.

44 Dostupné online: <<http://www.foodsofengland.co.uk/dorsetdoughcake.htm>>.

či korenie, a tiež býva v tvare bochníka.⁴⁵ Na základe vonkajšej a vnútornej podobnosti anglického koláča a briošky považujeme tematický posun a naturalizáciu za opodstatnené.

Hoci sa dej odohráva prevažne v Anglicku, v texte sa vyskytujú slová späté s indickou kultúrou:

O: *She handed her over to the care of **an Ayah**.*

P: *Dala ju do opatery **indickej pestúnke, aji**.*

Oslovenie *Ayah* slúži na označenie opatrovateľky alebo slúžky, ktorá pochádza z Indie.⁴⁶ V preklade je využitá kreolizácia. Slovo *Ayah* je prenesené do cieľového jazyka, pričom v použitom slove *aji* je zmenená samohláska *y* na spoluhlásku *j* a pre lepšiu výslovnosť je vynechaná spoluhláska *h*. Prekladateľka tiež nadbieha detskému príjemcovi prostredníctvom explikácie *indickej pestúnke*. Týmto prekladom sa zabezpečuje ľahšie porozumenie oslovenia. Preklad považujeme za funkčný.

Ešte objasníme preklad bezekvivalentného oslovenia *Memsahib*:

O: *If she wished to please **the Memsahib**.*

P: *Ak sa chce zavďačiť svojej **sáhibke**.*

Toto oslovenie sa používa na označenie ženy z vyššej spoločnosti, ktorá žije v Indii, no pochádza z inej krajiny. Využíva sa najmä na oslovenie manželiek britských úradníkov.⁴⁷ Čo sa týka prekladu oslovenia, v slovenských slovníkoch nenachádzame jeho preklad, iba český, ktorý znie *sáhibka*.⁴⁸ Tento preklad používa aj prekladateľka. Je teda možné, že sa pri slovenskom preklade inšpirovala tým českým. Preklad považujeme vzhľadom k absencii slovenského ekvivalentu za funkčný.

45 Dostupné online: <<https://dobruchut.aktuality.sk/recept/44226/fotorecept-skladana-pernikova-brioska/>>.

46 Dostupné online: <<https://www.merriam-webster.com/dictionary/ayah>>.

47 Dostupné online: <<https://www.merriam-webster.com/dictionary/memsahib>>.

48 Dostupné online: <<https://cs.bab.la/slovník/anglicky-cesky/memsahib>>.

Preklad alúzií

Keďže kniha *Tajná záhrada* vyšla prvýkrát začiatkom 20. storočia, obsahuje aj dobové alúzie:

O: *“He’s been spoiled till salt won’t save him.”*

P: *„Tak ho skazili, že ho ani tá soľ nezachráni!“*

Soľ sa používala v minulosti na konzerváciu mäsa, aby sa nepokazilo.⁴⁹ V origináli sa slúžka Marta snaží povedať, že Colina, ktorého od malička rozmaznávali, už nezachráni ani soľ, ktorá má schopnosť zabrániť skazeniu. Prekladateľka prekladá vetu doslovne bez vysvetlenia. Domnievame sa, že súčasný slovenský detský čitateľ nemusí porozumieť alúzii bez jej explikácie.

Štylizácia viet v preklade

Vo vetách originálu nachádzame nadužívanie spojok:

O: *And then Mary Lennox was led up a broad staircase **and** down a long corridor **and** up a short flight of steps **and** through another corridor **and** another, until a door opened in a wall **and** she found herself in a room with a fire in it **and** a supper on a table.*

P: *A potom viedla Mary Lennoxovú širokým schodiskom **a** po dlhej chodbe **a** zas hore niekoľkými schodmi, ďalšou chodbou **a** potom ďalšou, až napokon otvorila jedny dvere **a** Mary sa ocitla v izbe s kozubom **a** večerou na stole.*

Polysyndeton má navodiť vážnosť situácie, do ktorej sa Mary dostala na začiatku príbehu. V preklade sú vetné konštrukcie, podobne ako v origináli, pripájané spojkou *a*. Zachovanie vetnej figúry v preklade považujeme za adekvátne. K zmene dochádza v časti *and through another corridor*, ktorá je preložená bez spojky *a*. Jej vynechanie nepokladáme za výrazové zoslabenie. Sme toho názoru, že prekladateľka si uvedomuje únosnosť cieľového jazyka a snaží sa nielen o zachovanie zámeru autorky, ale aj plynulosť cieľového textu.

⁴⁹ Dostupné online: <<https://livesandlegaciesblog.org/2018/02/28/no-refrigerator-no-problem-preserving-and-storing-meat-in-the-1700s/>>.

Spomeňme ešte rozhovor medzi slúžkou Martou a Mary:

O: *“I don’t know what it is to be hungry,” said Mary, with the indifference of ignorance.*“

P: *„Neviem, čo je hlad,“ prehodila Mary s ľahostajnosťou nevedomosti.*“

Problém nastáva pri preklade väzby *with the indifference of ignorance*, ktorá je v slovenčine preložená ako *s ľahostajnosťou nevedomosti*. Ťažko povedať, prečo sa prekladateľka rozhodla pre toto riešenie. Ide o doslovný preklad, ktorý je zrejme spôsobený preberaním anglických väzieb. Keďže spojenie znie v slovenčine neprirodzene, pokúsime sa priblížiť podstatu významu anglickej väzby a nájsť adekvátne slovenské spojenie. Ako sme spomenuli už skôr, Mary nevie, čo je to hlad. Nikdy sa nemusela báť, že by hladovala, pretože pochádza z bohatej rodiny. Keďže nevedela, že existujú ľudia, ktorí musia ťažko pracovať, aby uživilí rodinu (ako slúžka Marta), nevenovala tomuto problému pozornosť. V preklade navrhujeme ponechať slovenské slovo ľahostajnosť. Podstatné meno vystihuje Marin nezáujem o okolie. Použitá väzba sa však dá nahradiť aj iným spojením. Náš návrh prekladu znie: *„Neviem, čo je hlad,“ ozvala sa Mary s ľahostajnosťou neznaleho človeka.*“

Syntaktická rovina v preklade

Na záver chceme vyzdvihnúť prekladateľkinu prácu na syntaktickej rovine diela a jej snahu zachovať zložené súvetia, ktoré sú súčasťou štýlu Burnettovej. Autorka ich používa predovšetkým pri opise zvierat a rastlín. Ponechanie zložených súvetí v preklade považujeme za snahu prekladateľky vyvolať u detského čitateľa rovnaký dojem, aký je u príjemcu východiskovej kultúry. Postup zjednodušovania viet je využitý len v nevyhnutných prípadoch, keď hrozí, že sa text stane po syntaktickej stránke pre detského čitateľa nezrozumiteľný. Tento prístup považujeme za adekvátny.

Záver

Preklad diela *Tajná záhrada* rešpektuje výrazové kvality originálu a súčasného detského čitateľa cieľovej kultúry. Prekladateľka Mária Galádová pri preklade jednotlivých oblastí postupovala tak, aby v čo najväčšej mie-

re zachovala štýl originálu a text bol pre detského čitateľa zrozumiteľný. V prípadoch, keď hrozilo, že sa text stane nezrozumiteľným, využívala tematický posun, naturalizáciu či kreolizáciu, ako to bolo pri preklade reálií. Z hľadiska časového rozdielu medzi originálom a prekladom sa usilovala o vyvážený preklad na osi historizácia — modernizácia. Text smeroval využitím modernizácie k svojej hodnotovej univerzálnosti, no prekladateľka sa nevyhla ani historizácii, ktorou sa približovala k štýlu originálu. Štýl originálu bol zachovaný aj ponechaním stylistických figúr a zložených súvetí. Tiež chceme poukázať na prekladateľkinu snahu zachovať výrazové kvality pri preklade yorkshirského nárečia. Sme toho názoru, že autorka pracuje s nárečím veľmi citlivo a častokrát len v náznakoch. Preto si myslíme, že výber prostriedkov pri preklade nárečia bol do veľkej miery ovplyvnený aj prekladateľkiným jazykovým citom. Osobitným prípadom bol preklad riekanky, kde sa Márii Galádovej podarilo zachovať jej pôvodný význam a využiť zákonitosti slovenského verša. Hoci sme sa v preklade stretli aj s doslovným prekladom, išlo len o ojedinelé prípady.

Dielo *Tajná záhrada* sa pre univerzálnosť témy javí aktuálne aj v 21. storočí. Pre prekladateľa však predstavuje rozsiahlosťou a zložitou riešenou problematikou výzvu, preto je možné, že sa v budúcnosti stretneme s ďalšími prekladmi tejto knihy.

Zoznam použitej literatúry

BURNETT, F. H. 1999. *Tajná záhrada*. Preklad Oľga Kralovičová. Bratislava : Mladé letá, 1999. 255 s. ISBN 80-06-00969-4.

BURNETT, F. G. 2000. *Tajomná záhrada*. Preklad Eva Habánová. Vrútky : Advent Orion, 2000. 235 s. ISBN 80-88960-18-5.

BURNETT, F. H. 2008. *The Secret Garden*. Massachusetts : Candlewick Press, 2008. 278 p. ISBN 978-0-7636-3161-1.

BURNETT, F. H. 2019. *Tajná záhrada*. Preklad Mária Galádová. Bratislava : IKAR — Stonožka, 2019. 278 s. ISBN 978-80-551-6889-0.

FERENČÍK, J. 1982. *Kontexty prekladu*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1982. 149 s.

GAVUROVÁ, M. 2018. Didaktika prekladu literatúry pre deti a mládež. In: *Didaktika prekladu a tlmočenia na Slovensku*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2018. ISBN 978-80-223-4469-2, s. 70-101.

GROMOVÁ, E. 2009. Úvod do translatológie. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2009. 94 s. ISBN 978-80-8094-627-2.

KOVALIK, P. a kol. 2010. *Slovenské mená vtákov sveta*. Bratislava : SOS/BirdLife Slovensko, 2010. 396 s. ISBN 978-80-970481-0-5.

KRAJČOVIČ, R. 1988. *Vývin slovenského jazyka a dialektológia*. Bratislava : SPN, 1988. 343 s.

MISTRÍK, J. 1997. Štylistika. Bratislava : SPN, 1997. 598 s. ISBN 80-08-02529-8.

POPOVIČ, A. a kol. 1983. *Originál – preklad. Interpretačná terminológia*. Bratislava : Tatran, 1983. 362 s.

SÍČÁKOVÁ, L. 2002. *Fonetika a fonológia pre elementaristov*. Prešov : Náuka, 2002. 118 s. ISBN 80-89038-15-8.

The Oxford Dictionary of Nursery Rhymes. 1966. Eds. I. Opie — P. Opie. Oxford : The Clarendon Press, 1966. 467 p.

VILIKOVSKÝ, J. 1984. *Preklad ako tvorba*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1984. 234 s.

ŽILKA, T. 1984. *Poetický slovník*. Bratislava : Tatran, 1984. 373 s.

Internetové zdroje:

Atlas rastlín — Čelad' Plantaginaceae [online]. Dostupné na internete: <<https://www.nahuby.sk/atlas-rastlin-zoznam-vedecky?type=celad&value=Plantaginaceae>>.

BURNETT, F. H. 2005. *The Secret Garden* [e-kniha]. New York : Barnes & Noble Books, 2005. Dostupné na internete: <<https://books.apple.com/fr/book/the-secret-garden-barnes-noble-classics-series/id463275448?ign-gact=1>>. eISBN-978-1-411-43312-0.

Daffodil vs Daffadowndilly - What's the difference? [online]. Dostupné na internete: <<https://wikidiff.com/daffadowndilly/daffodil>>.

Deň matiek si vo viacerých krajinách pripomínajú v inom termíne [online]. Dostupné na internete: <<https://www.kosiceonline.sk/den-matiek-si-vo-viacerych-krajinach-pripominaju-v-inom-termine>>.

GILL, P. *What's the Difference Between a Daffodil and a Narcissus?* [online]. Dostupné na internete: <<https://homeguides.sfgate.com/whats-difference-between-daffodil-narcissus-61448.html>>.

HOY, A. L. 1952. *An Etymological Glossary of The East Yorkshire Dialect* : dizertačná práca [online]. Michigan : Michigan State College of Agriculture and Applied Science, 1952. 493 p. Dostupné na internete: <<https://d>

lib.msu.edu/etd/5121/datastream/OBJ/View/>.

HRABOVSKÁ, I. *Fotorecept : Skladaná perníková brioška* [online]. Dostupné na internete: <<https://dobruchut.aktuality.sk/recept/44226/fotorecept-skladana-pernikova-brioska/>>.

HUDSTON, S. *Dorset Dough Cake* [online]. Dostupné na internete: <<http://www.foodsofengland.co.uk/dorsetdoughcake.htm>>.

KAKTINS, M. 2018. *No Refrigerator? No Problem!: Preserving and Storing Meat in the 1700s* [online]. Dostupné na internete: <<https://livesandlegaciesblog.org/2018/02/28/no-refrigerator-no-problem-preserving-and-storing-meat-in-the-1700s/>>.

Krátky slovník slovenského jazyka [online]. Dostupné na internete: <<https://slovník.juls.savba.sk/?d=kssj4>>.

Lingea [online]. Dostupné na internete: <<https://slovníky.lingea.sk/anglicko-slovensky>>.

Merriam-Webster Dictionary [online]. Dostupné na internete: <<https://www.merriam-webster.com>>.

Oxfordify [online]. Dostupné na internete: <<https://www.oxfordify.com>>.

SEMLYEN, P. *The Secret Garden* [online]. Dostupné na internete: <<https://www.timeout.com/movies/the-secret-garden-2>>.

Slovník slovenského jazyka [online]. Dostupné na internete: <<https://slovník.juls.savba.sk/?d=peciar>>.

Slovník súčasného slovenského jazyka [online]. Dostupné na internete: <<https://slovník.juls.savba.sk/?d=sssj>>.

Tajná záhrada [online]. Dostupné na internete: <<https://www.martinus.sk/?uItem=650219>>.

The bab.la slovník [online]. Dostupné na internete: <<https://bab.la>>.

The Secret Garden [online]. Dostupné na internete: <<https://www.barnesandnoble.com/w/the-secret-garden-frances-hodgson-burnett/1131520030>>.

The Secret Garden [online]. Dostupné na internete: <<https://www.baumanrarebooks.com/rare-books/burnett-frances-hodgson/secret-garden/78406.aspx>>.

The Secret Garden [online]. Dostupné na internete: <<https://www.encyclopedia.com/children/academic-and-educational-journals/secret-garden>>.

The Secret Garden [online]. Dostupné na internete: <https://en.wikipedia.org/wiki/The_Secret_Garden>.

The Secret Garden reviews [online]. Dostupné na internete: <https://www.goodreads.com/book/show/2998.The_Secret_Garden>.

The Secret Garden — The Original Broadway Cast Album 1991 [online]. Dostupné na internete: <<https://masterworksbroadway.com/music/the-secret-garden-the-original-broadway-cast-album-1991/>>.

Victorian Bath chair [online]. Dostupné na internete: <http://www.bbc.co.uk/ahistoryoftheworld/objects/5Wfs5HOZSaOexY_vaHpMRQ>.

What's The Difference Between Daffodils, Jonquils, And Buttercups? [online]. Dostupné na internete: <<https://todayshomeowner.com/whats-the-difference-between-daffodils-jonquils-and-buttercups/>>.

Why are people from Leeds called Loiners? Yorkshire slang explained [online]. Dostupné na internete: <<https://www.yorkshireeveningpost.co.uk/read-this/why-are-people-leeds-called-loiners-yorkshire-slang-explained-592196>>.

Word recognition [online]. Dostupné na internete: <<https://www.yorkshiredialectsociety.org.uk/word-recognition/>>.

Yorkshire Sayings, Phrases and Expressions and what they mean [online]. Dostupné na internete: <<https://imfromyorkshire.uk.com/yorkshire-sayings/>>.

ŠPECIFIKÁ SLOVENSKÝCH PREKLADOV ROMÁNU MAJSTER A MARGARÉTA OD MICHAILA BULGAKOVA

Miroslav Kováč

Abstract:

This paper analyses and compares two Slovak translations of Mikhail Bulgakov's major novel *The Master and Margarita* – the first translation by Magda Takáčová (1968) and the new translation by Ján Štrasser (2019). The paper also focuses on important extratextual factors, such as politics, censorship and the Slovak book market, which have all shaped both Magda Takáčová's and Ján Štrasser's translations. Both texts are then compared based on selected examples to compare the level of expressiveness and their position on the naturalisation–exotisation spectrum. The article also compares the translators' choices regarding the translation of proper nouns (surnames, for example) and toponyms.

Keywords: Mikhail Bulgakov, Magda Takáčová, Ján Štrasser, *The Master and Margarita*.

Úvod

Román Michaila Bulgakova *Majster a Margaréta* patrí medzi najznámejšie a najobľúbenejšie diela ruskej literatúry 20. storočia ako doma, tak aj v zahraničí. Vo všetkých kútoch sveta získal popularitu takmer ihneď po vydaní. Hoci spisovateľ pracoval na diele od konca 20. rokov až do svojej smrti v roku 1940, prvýkrát bolo v Sovietskom zväze uverejnené až na prelome rokov 1966 a 1967 v časopise *Moskva* (Kupp-Sazonov, 2017). V tom čase zohrala negatívnu úlohu všadeprítomná sovietska cenzúra a rozpory spisovateľa s režimom. Čitatelia si preto museli počkať až na príchod „odmäku“ počas vlády Nikitu S. Chruščova. Toto vydanie sa však tiež nezaobišlo bez zásahov cenzora – viac ako 12 % textu prešlo úpravou alebo bolo úplne cenzurovaných, z čoho väčšina sa vzťahuje práve na druhú časť diela (Kupp-Sazonov, 2017). Ján Štrasser hovorí až o 15 %⁵⁰. Verzia z časopisu *Moskva* sa stala predlohou pre väčšinu prvých prekladov, vrátane slovenského (1968), českého (1967), gruzínskeho

50 Dostupné online <<https://dennikn.sk/1570958/konecne-ho-mozeme-ci-tat-v-povodnej-podobe-roman-majster-a-margareta-vychadza-aj-s-cenzurovanymi-pasazami/>>

(1968), estónskeho (1968), anglického (1967), španielskeho (1968), srbského (1969), chorvátskeho (1970) a poľského (1969) prekladu.

Autorkou prvého slovenského prekladu z roku 1968 je Magda Takáčová, jedna z najvýznamnejších osobností slovenského prekladu. Počas svojej dlhej kariéry preložila takmer 200 kníh z ruštiny, nemčiny a maďarčiny (Takáčová, 2013). Slovenskému čitateľovi priblížila diela A. Tolstého, Saltykova-Ščedrina, Čechova, Bunina, Pilňaka, Astafieva, Solženicyna, Németha, Hunčíka, Spiróa, dokonca troch laureátov Nobelovej ceny – Bunina, Manna a Hesseho (Takáčová, 2013). Za svoj významný prínos získala Magda Takáčová celý rad ocenení: od Ceny vydavateľstva Smena, Prémie vydavateľstva Slovenský spisovateľ až po Cenu Jána Hollého a Cenu ministra kultúry Slovenskej republiky (Kovačičová a Kusá, 2017).

Autorom druhého slovenského prekladu z roku 2019 je prekladateľ z ruštiny a nemčiny, publicista, textár a dramaturg Ján Štrasser. V preklade sa orientuje na ruskú klasiku a súčasnú literatúru. Je považovaný za dvorného prekladateľa Vladimíra Sorokina. Okrem iného preložil diela Puškina, Gogoľa, Lermontova, Brodského, Pasternaka a Okudžavu. Za preklad *Eugena Onegina* získal významné ruské štátne vyznamenanie – Medailu A. S. Puškina, okrem toho je niekoľkonásobným držiteľom Ceny Jána Hollého, Prémie Literárneho fondu a Ceny Zory Jesenskej (Kovačičová a Kusá, 2017).

Kým Magda Takáčová preložila cenzurované dielo v čase najväčšieho rozmachu prekladania z ruskej literatúry, Ján Štrasser preložil necenzurovaný originál v období, v ktorom ostávajú ruské texty skôr v úzadí. V kultúrnych kruhoch bol Štrasserov preklad prijatý s nadšením: „O prvý kompletný preklad diela Majster a Margaréta sa postaral Ján Štrasser. Doteraz bol v slovenčine dostupná verzia od prekladateľky Magdy Takáčovej z prvého (ešte cenzurovaného) ruského vydania.“⁵¹

V období medzi rokmi 1945 a 1969 vyšlo viac ako 2 334 prekladov z ruskej literatúry (Kovačičová a Kusá, 2017). Pre porovnanie, v rokoch 1989 – 2020 bolo evidovaných 378 prekladov z ruštiny (Lizoň, 2021). Obe čísla vypovedajú o situácii a náladách na slovenskom knižnom trhu za dané obdobia. Týmto podmienkam museli svoje preklady prispôbiť aj Magda Takáčová a Ján Štrasser. V roku 1969 boli slovenskému čitate-

51 https://www.slovart.sk/aktuality/kultovy-roman-majster-a-margareta-v-kompletnom-preklade.html?page_id=91970

Ľovi reálie Sovietskeho zväzu a obdobia stalinizmu známe, pretože mal s nimi skúsenosť. V súčasnosti, najmä pre výrazný pokles záujmu o ruskú literatúru a pretrhnutie kultúrnych vzťahov po roku 1989, nastáva zmena chápania ruských a sovietskych reálií. Dnešný slovenský čitateľ ich považuje za cudzie, neznáme a exotické (Kovačičová a Kusá, 2017). Rozumie im menej než predchádzajúce generácie, ale tento exotický charakter ruskej literatúry u dnešného čitateľa zároveň vzbudzuje záujem.

Oba preklady sú si v mnohých aspektoch veľmi podobné, no rozdiely badať v prístupe k prekladu toponým a vlastných mien, a tiež na osi naturalizácia – exotizácia či v miere expresívnosti. Mená hlavných postáv z moskovskej časti príbehu sú u obidvoch spisovateľov takmer identické. Výnimku tvorí zlomyseľný kocúr Беремот. Česká prekladateľka Alena Morávková používa meno Kňour, Magda Takáčová Mosúr a Ján Štrasser Hroch. Magda Takáčová sa pri preklade snažila zachovať pôvodný rým (кот Беремот – kocúr Mosúr). Žiadny zo spomenutých prekladateľov v tomto prípade nezohľadnil snahu autora o prepojenie postáv z románu s tými biblickými (meno Behemoth pochádza priamo zo Starého zákona, rovnako ako Azazel). Túto skutočnosť nezohľadnil ani Štrasser, ktorý sa skôr zameriaval na výzor postavy. Okrem tejto postavy sa mená hlavných postáv odlišujú len minimálne, napríklad v preklade Magdy Takáčovej sa nachádza meno Azazelo, Ján Štrasser používa formu Azazello, mená Woland, Fagot, Majster, Margaréta, atď. sú identické. Rozdiely nastávajú v odlišnom prístupe k prekladu priezvisk vedľajších postáv. Na základe nasledujúcej tabuľky sa dá prísť k niekoľkým záverom.

Bulgakov (2016)	Takáčová (2017)	Štrasser (2019)	Strany
Загринов	Zagrivov	Zátylkov	70/58/59
Степа Лиходеев	Sťopa Lichodejev	Sťopa Kradkin	90/74/73
Настасья Непременова	Nastasia Nepre- menovová	Nastasia Nepremenová	70/58/57
Амбросий	Ambróz	Ambrosius	68/55/54
Двубратский	Dvojbratský	Dvojbratskij	70/58/57
Палосич	Pavel Josifovič	Palosič	421/329/333
Иероним Поприхин	Jeronym Poprichin	Hieronym Poskočkin	70/58/58
Глухарев	Glucharev	Hluchin	71/59/58

Квант	Kvant	Kvant	71/59/58
Тамарой Полумесяц	Tamarou Polmesiacovou	Tamarou Polmesačnou	71/60/59
Жукопов	Žukopov	Chrobakolov	73/60/59
Драгунский	Dragúnsky	Dragunskij	72/60/59
Чердакчи	Čerdakči	Čerdakči	73/60/59
Семейкина- Галл	Semejkino- vá-Gallová	Rodinková-Gal- lová	73/60/59
Богохульский	Bezbožnikov	Neznabohov	73/60/59
Сладкий	Sladkin	Sladkin	73/60/59
Шпичкин	Špičkin	Špičkin	73/60/59
Буздяк	Buzďaková	Buzďaková	73/60/59
Павианов	Pavianov	Pavianov	73/60/59
Азазелло	Azazelo	Azazello	101/82/82
Рюхин	Riuchin	Krochkin	80/66/65
Римский	Rimský	Rimský	124/101/101
Варенуха	Varenucha	Varenucha	124/101/101
Лиходееву	Lichodejevovi	Kradkinovi	124/101/101
Бенгальский	Bengálsky	Bengaľskij	145/118/121
Гражданин соврамши	Pán tlčhuba	Občan Klamárovič	147/119/121
Низа	Nisa	Niza	375/297/299

V prípade priezvisk, ktoré odkazujú na charakterové vlastnosti postáv, vidno, že Takáčová a Štrasser zvolili opačné prístupy. Takáčová ich ponecháva v pôvodnej forme (Semejkinová, Lichodejev, Glucharev, Poprichin), Štrasser prekladá ich význam (Rodinková, Kradkin, Hluchin, Poskočkin). Ak však Štrasser ponechá priezvisko v pôvodnej podobe, nezamieňa ruskú koncovku za slovenskú (Dvojbratskij, Bengaľskij, Dragunskij) tak, ako to robí Takáčová (Dvojbratský, Bengálsky, Dragúnsky). Niektoré priezviská preložili obaja prekladatelia rovnako (Sladkin, Špičkin, Buzďaková, Pavianov, Varenucha, Čerdakči). Zaujímavé je aj porovnanie riešení prekladu skrátenej formy oslovenia pomocou spojenia krstného mena a patronyma, ktoré sa v ruštine často používa v neformálnej komunikácii (Vladimír Vladimírovič = Vladim Vladimýč). Predajca vo valutovom obchode, istý Pavel Josifovič, je v origináli oslovený práve

týmto spôsobom „Palosič“. Práve na uvedenom príklade badať odlišný prístup prekladateľov. Magda Takáčová sa rozhodla túto formu nahradiť celým krstným menom a patronymom, čo do istej miery zníži mieru expresívnosti výpovede, no zároveň je meno v tejto forme pre čitateľa pochopiteľnejšie a čítanie textu plynulejšie. Štrasser sa rozhodol ponechať oslovenie v pôvodnej forme, čím zvýšil mieru exotizácie a expresívnosti.

Pri písaní románu Michail Bulgakov pracoval s veľkým množstvom materiálov, ktoré sa venovali starému Jeruzalemu a vtedajšej Moskve (turistické príručky) (Yanan, 2018). To sa odrazilo na pomerne hojnom výskyte skutočných aj vymyslených toponým v diele. Pri ich preklade sa však prekladatelia zhodujú. Názvy ulíc a miest – Čisté rybníky, Patriarchove rybníky, Okružný bulvár, Sadová, Varieté (divadlo) sa zhodujú. Drobný rozdiel je v preklade Смоленского рынка, ktorý Takáčová prekladá ako Smolenský rínok a Štrasser ako Smolenský trh. V oboch prípadoch ide o prijateľné riešenie, rínok je starší názov pre trh. Rozdiely sa dajú nájsť v moskovskej aj jeruzalemskej časti.

Michail Bulgakov: – Взять бы этого Канта, да за такие доказательства года на три в Соловки! (Bulgakov, 2016, s. 15)

Magda Takáčová: – Toho Kanta by za takéto dôkazy mali na jeden-tri roky vyšupovať na **Sibír**! (Bulgakov, 2017, s. 16)

Ján Štrasser: „Tomu Kantovi by za také dôkazy mali napariť aspoň tri roky na **Soloveckých ostrovoch**!“ (Bulgakov, 2019, s. 16)

Na tomto príklade je dobre viditeľný rozdiel na osi naturalizácia – exotizácia. Na Soloveckých ostrovoch sa nachádzali jedny z prvých trestaneckých táborov v Sovietskom zväze, preto boli vtedy pomerne známe. Magda Takáčová pragmaticky nahradila uvedené toponymom, a to generalizáciou – Sibír. Tak dosiahla nielen to, že čitateľovi pomohla správne pochopiť, kam treba „vyšupovať“ Wolanda, ale vyhla sa aj otvorenej konfrontácii s existenciou systému gulagov v Sovietskom zväze. Napokon, na Sibír do vyhnanstva posielali trestancov ešte za čias Ruského impéria. Ján Štrasser sa rozhodol pre riešenie, ktoré opäť zvyšuje mieru exotizácie a je dostupné užšiemu kruhu čitateľov, pričom má bližšie k originálu (samozrejme, vychádzame z predpokladu, že si daný názov čitateľ okamžite nevyhľadá na internete).

Identické tendencie badať aj v riešení prekladu toponým Jeruzalema. Väčšinou sú identické a odlišujú sa len dobovým úzom.

Bulgakov (2016)	Takáčová (2017)	Štrasser (2019)	Strany
Виффагии	Betfagé	Betfage	27/25/23
Ершалаим	Jeruzalema	Jerušalaima	22/22/20
Галилеи	Galiley	Galiley	22/22/20
города Гамалы	mesta Gamala	z Gamaly	26/24/22
Елеонской горе	Olivovom vrchu	Olivovej hore	30/27/25
Иудой из Кариафа	Judáša z Kiriatu	Judu z Kariotu	36/31/29
Лысой горы	Lebečnej hory	Lebečného vrchu	206/168/166
В Гефсиманию, за Кедрон	Do Getsemán, za Cedron	Za Cedron. Do Getsemanskej záhrady	376/298/301
Эн-Сарида	Ain-Saridu	Ein-Saridu	384/302/306
при Идиставизо	Pri Idistavize	Pri Idistavise	33/30/28
Прокуратор Иудеи	Miestodržiteľ Judska	Prokurátor Judey	22/22/20

Najdôležitejší rozdiel nastáva pri samotnom názve mesta Jeruzalema, spisovateľ zámerne používa netradičný tvar „Ершалаим“. V tomto prípade postupovala Magda Takáčová podobne ako českí a estónski prekladatelia – toponymum naturalizovala.

V porovnaní s prekladom Magdy Takáčovej vidno v preklade Jána Štrassera vyššiu mieru expresívnosti, ktorú dosahuje okrem iného využívaním inverzného slovosledu, vulgarizmov a citovo zafarbených slov.

Bulgakov: – Знаеш ли грамоту? (Bulgakov, 2016, s. 26)

Takáčová: – Vieš čítať a písať? (Bulgakov, 2017, s. 24)

Štrasser: Čítať a písať vieš? (Bulgakov, 2019, s. 22)

Bulgakov: ... это бредовое сооружение Ирода... (Bulgakov, 2016, s. 366)

Takáčová: ... **výplod** Herodesovej **chorobnej fantázie**... (Bulgakov, 2017, s. 288)

Štrasser: ... táto šialená Herodesova **búda**... (Bulgakov, 2019, s. 291).

Bulgakov: Дает какой-то сукин сын червонец, я ему сдачи – четыре пятьдесят... Вылез, сволочь! Минут через пять смотрю: вместо червонца бумажка с нарзанной бутылки! – Тут шофер произнес несколько непечатных слов. – Другой – за Зубовской. Червонец.

Даю сдачи три рубля. Ушел! Я полез в кошелек, а оттуда пчела – тят за палец! Ах ты!.. – Шофер опять вклеил непечатные слова. – А червонца нету. Вчера в этом Варьете (непечатные слова) какая-то гадюка-фокусник сеанс с червонцами сделал (непечатные слова) ... (Bulgakov, 2016, s. 225)

Takáčová: Dá mi voľajaký **gauner** desaťrubľovku, ja mu vydám štyri päťdesiat. Vystúpi, **oplan!** O chvíľu pozriem a namiesto bankovky mám nálepku z minerálky! – Pridal zopár vulgárnych slov. – Druhého veziem až za Zubovskú. Platí desaťrubľovkou. Vydám mu tri ruble. Odíde. Pozriem do peňaženky, a stade vyfrngne včela a sekne ma rovno do prsta! Šľak aby to trafil **aj s takým...** – znova si uľavil neslušným slovom. – A peňazí nikde. Vraj včera v tom Varieté voľajaká **kúzelnícka banda** robila figle s desaťrubľovkami (Bulgakov, 2017, s. 180).

Štrasser: Dáky **sviniar** mi dal desiatku, vrátil som mu štyri päťdesiat. Vystúpil, **hovädo!** O päť minút sa pozriem – namiesto desiatky nálepka z fľaše narzanu!“ A šofér vychrlil zopár nepublikovateľných slov. „Druhého som viezol na Zubovské námestie. Desiatka. Vydal som mu tri ruble. Vystúpil! Otvorím buksu a odtiaľ včela pich ma do prsta! **Do p...**“ šofér zasa vsunul nepublikovateľné slová, „desiatka nikde. Včera v tom **vyj...** (nepublikovateľné slovo) Varieté bolo **dáke čoromoro**, dáky kúzelník čaroval s **vyj...** (nepublikovateľné slovo) desaťrubľovkami“ (Bulgakov, 2019, s. 182/183).

Magda Takáčová sa v preklade vyhla vulgarizmom (rovnako ako Ján Štrasser) a nepreložila ruský výraz z prvej vety taxikára doslovne. Štrasser sa kvôli zachovaniu expresivity snaží tento výraz nahradiť inými implikovanými vulgarizmami, ktoré dopĺňajú stereotyp o typickom šoférovi taxíka.

Nový preklad diela vyvolal u slovenskej verejnosti značný ohlas. Hneď po vydaní vzniklo množstvo rozhovorov s prekladateľom a článkov o samotnom diele (*Denník N*, *Pravda*, *Sme*, *Týždeň*), priestor prekladu venovali aj v rádiu (Rádio Slovensko – Nočná pyramída, Devín, Regina, ruská lokalizácia RTVS). Čitateľov román upútal aj príťažlivou grafickou úpravou z dielne ilustrátorky Lucie Žatkuliakovej. Ján Štrasser získal za preklad *Majstra a Margaréty* Prémium ceny Jána Hollého za rok 2019 a dielo vo viacerých hlasovaniach získalo štatút Kniha roka.

Porovnanie uvedených prekladov poukázalo na výrazne odlišný prístup prekladateľov k románu. Ten je podmienený mimotextovými

faktormi ako sú: politická situácia, situácia na slovenskom knižnom trhu, ale aj individuálnym prístupom prekladateľa k dielu. Preklad Magdy Takáčovej sa snaží o výraznejšiu mieru naturalizácie, príčinou môžu byť dobové preferencie, koncepcia samotnej prekladateľky či jej redaktorská skúsenosť. Zároveň u Magdy Takáčovej badať v porovnaní s prekladom Jána Štrassera nižšiu mieru expresívnosti. Štrasser pristupuje k dielu ako k mestskému románu, orientuje sa na súčasného čitateľa a zachováva vyššiu mieru expresívnosti, keďže pre súčasného čitateľa je prostredie Sovietskeho zväzu spravidla veľkou neznámou. Preklad Jána Štrassera si čitatelia veľmi rýchlo obľúbili, to však neznamená, že preklad Magdy Takáčovej už nemá na slovenskom trhu miesto, práve naopak: oba preklady teraz existujú súbežne a žijú si ďalej svojím životom.

Literatúra

Knižná:

Bulgakov, Michail. 2016. *Master i Margarita*. Sankt-Peterburg : Azbuka, Azbuka-Attikus, 2016. 480 c. ISBN 978-5-389-01686-6.

BULGAKOV, Michail. 2017. *Majster a Margaréta*. Preklad Mária Takáčová. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1968.

BULGAKOV, Michail. 2017. *Majster a Margaréta*. Preklad Mária Takáčová. Bratislava : Slovart, 2017. 372 s. ISBN 9788055628950.

BULGAKOV, Michail. 2019. *Majster a Margaréta*. Preklad Ján Štrasser. Bratislava : Slovart, 2019. 384 s. ISBN 9788055633800.

BEDNÁROVÁ, Katarína et al., Zostavila KUSÁ, Mária 2017. *Ruská literatúra v slovenskej kultúre v rokoch 1825 – 2015*. Bratislava : Vydavateľstvo VEDA, 2017, 264 s. ISBN 9788022415569.

TAKÁČOVÁ, Magda. 2013. *Moje Bohunice*. Bratislava : vydala obec Bohunice, 2013, 61 s. ISBN 978-80-971-342-1-1.

Elektronické zdroje:

Denníkn.sk *Konečne ho môžeme čítať v pôvodnej podobe. Román Majster a Margaréta vychádza aj s cenzurovanými pasážami* [online] [cit. 2021-06-23]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/1570958/konecne-ho-mozeme-cit-at-v-povodne-podobе-roman-majster-a-margareta-vychadza-aj-s-cenzurovanymi-pasazami/>

Slovarť: *Kultový román Majster a Margaréta v kompletnom preklade.*

Dostupné na: https://www.slovarť.sk/aktuality/kultovy-roman-majster-a-margareta-v-kompletnom-preklade.html?page_id=91970

KUPP-SAZONOV, Sirje. 2017 О двух переводах романа М. А. Булгакова Мастер и Маргарита вопрос цензуры. In *ACTA SLAVICA ESTONICA IX*. Tartu, s. 221-236. ISBN: ISBN 978-9949-77-682-5 [online]. [cit. 2021-06-23] Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/323143476_O_dvuh_perevodah_romana_M_A_Bulgakova_Master_i_Margarita_vopros_cenzury

YANAN, Shi. 2018. *Moscow Place Names in „Master and Margarita“ by M. A. Bulgakov. Patriarshiye Ponds. History and Literature*. 2018. *Nauchnyy dialog*, 2: s. 210-217. DOI: 10. 24224/2227-1295-2018-2-210-217. (In Russ.). [online]. [cit. 2021-06-26] Dostupné na: <https://cyberleninka.ru/article/n/toponimy-moskvy-v-romane-master-i-margarita-m-a-bulgakova-patriarshie-prudy-istoriya-i-literatura>

ЛИЗОНЬ, Мартин. 2021. «Манарага» и другие (некоторые аспекты формирования модели русской литературы на словацком книжном рынке). *Филологический класс* 2021. 1 (26). Екатеринбург: «Научное обозрение». s. 1–10. ISSN 2658-5235 [online.] [cit. 2021-06-23] Dostupné na: <https://filclass.ru/images/JOURNAL/2021-1/1-.pdf>

NÁZORY A RECENZIE

POZITÍVNE PRÍKLADY PRÍSTUPU VYDAVATEĽSTIEV K PREKLADATEĽOM

Pri čítaní kníh nám často ani nenapadne nalistovať si tiráž a zistiť, kto je realizátorom prekladu. Vieme, že knihu napísal zahraničný autor, ale nestrácame čas zisťovaním, kto preložil knihu do nášho jazyka. Knihy často kupujeme na základe odporúčania známych, recenzií, peknej obálky či zaujímavého titulu, no málokedy pre vydarený preklad alebo osvedčeného prekladateľa. Na prekladateľa sa akosi zabúda, v texte aj mimo textu. No zatiaľ čo neviditeľnosť prekladateľa v texte je žiaduca, neviditeľnosť prekladateľa mimo textu je páľčivá otázka, ktorou sa prekladateľská obec zaoberá.

Pri prvej – pozitívnej rovine neviditeľnosti prekladateľa v texte máme na mysli knihy, ktoré sa „dobře čítajú“. To znamená, že kniha je preložená tak kvalitne, že si čitateľ často neuvedomuje, že nečíta originál. Zvyčajne je zámerom prekladateľa, aby ho v preklade nebolo „vidieť“. Druhá – negatívna

rovina mimotextovej neviditeľnosti prekladateľa predstavuje všetko úsilie, ktoré prekladateľ do svojej práce vkladá, no napriek tomu sa mu nedostáva patričnej pozornosti a v mimotextovom priestore ostáva neviditeľný. Jedným zo spôsobov zviditeľnenia prekladateľa, ktorému sa venujeme aj v tomto článku, je uvádzanie autora prekladu na obálke knihy. Čitateľská verejnosť si neuvedomuje, čo všetko si práca prekladateľa literárnych diel vyžaduje a nevníma fakt, že prekladateľ je vlastne spoluvorcom knihy a pretvára rovnaké dielo do iného jazyka, a najmä do inej kultúry. Čitateľ sa nezamýšľa nad náročným prekladateľským procesom, nad časom, ktorý prekladateľ strávi poznávaním diela, starostlivým zvažovaním slov či spracovaním prvkov cudzej kultúry a jazyka.

Mnoho vydavateľstiev si vynaložené úsilie prekladateľa uvedomuje. Na Slovensku sa objavuje čoraz viac vydavateľstiev, ktoré oceňujú prekladateľský proces a jeho náročnosť. Vďaka tomu sa na trhu objavuje stále viac kníh, na ktorých mená prekladateľov vystupujú z anonymity a získavajú čestné miesto na obálke.

Medzi vydavateľstvá a občianske združenia na Slovensku, ktoré vyzdvihujú a uvedomujú si prínos prekladateľov do literatúry pat-

ria napríklad: *Inaque*, Portugalský inštitút, BRaK, Literárna bašta, Zelený kocúr či občianske združenie *DoSlov*. Týmto spoločnostiam nie je otázka viditeľnosti prekladateľa ľahostajná a nasledujú trend, v ktorom sa problematika uvádzania autorov prekladu na obálke popri autorovi originálu dostáva do popredia, alebo sa aspoň stáva predmetom diskusie.

Vydavateľstvo *Inaque* vzniklo v roku 2012 a vo svojom repertoári má tituly od 68 autorov a 15 stálych prekladateľov. Ich portfólio je rozdelené na 4 edície. Edícia *Pandora* sa sústreďuje na súčasnú tvorbu svetových autoriek reflektujúcich ženskú skúsenosť. V edícii nájdete napríklad knihy od známej talianskej autorky Eleny Ferrante. V edícii *La Pomme* vychádzajú eseje, memoáre či reportáže od autorov a autoriek, ktorí sa venujú žurnalistike, psychológii, filozofii či literatúre. Podľa vydavateľstva *Inaque* patrí prednáška Davida Fostera Wallacea *Toto je voda* medzi najúspešnejšie tituly edície. Ako už názov naznačuje, edícia *Short* sa zameriava na kratšie žánre – poviedky a novely. Vyšli v nej napríklad novely Andreia Makina či Roberta Bolaña. V edícii *Apostrof* vychádzajú preklady románov, ktoré získali status „súčasnej klasiky“. Na otázku, čo vydavateľstvo viedlo k tomu, aby

uvádzali meno prekladateľa na obálke, nám prekladateľka a zakladateľka vydavateľstva *Inaque* Aňa Ostrihoňová odpovedala:

„Vydavateľstvo som založila po návrate zo zahraničia, kde je uvádzanie mena prekladateľa/prekladateľky na obálke štandard (v niektorých krajinách to vyžaduje autorský zákon). Po preskúmaní našich právnych noriem som sa rozhodla postupovať tiež tak, hoci u nás to nie je zvykom a zákon to neprikazuje (ale ani nezakazuje!).“

Odhadujem, že takto vyšlo cca 120 titulov (v niektorých prípadoch vyslovene autori alebo autorky zakazujú akékoľvek informácie na obálke okrem svojho pseudonymu, aby nebolo jasné, či knihu napísal muž alebo žena).“

Združenie Portugalský inštitút sa venuje rôznym činnostiam, ktoré súvisia s portugalským jazykom: kurzom, kultúrnym akciám, umeleckým aj odborným prekladom a tlmočeniu a svojou činnosťou sa snaží propagovať portugalský jazyk a kultúru lusofónnych krajín. Vo svojej ponuke má 25 titulov rôznych kníh klasickej a súčasnej literatúry, z toho 8 kníh uvádza na obálke kníh aj meno prekladateľa. Na našu otázku, aké pohnútky viedli vydavateľstvo k tomu, aby uvádzali na obálke aj autora prekladu, nám pracovníčka Portugal-

ského inštitútu Zuzana Greksáková odpovedala:

„V našom vydavateľstve pracujú len vyštudovaní prekladatelia a prekladateľky a všetci vnímame, že v zahraničí je úplne bežné uvádzať meno prekladateľa/prekladateľky na obale knihy. Zároveň si dávame veľmi záležať na kvalite prekladu, a tak sa naši prekladatelia a prekladateľky nehanbia za svoje meno na obálke :). Dá sa povedať, že vydávanie kníh je skôr našou srdcovkou a nie zárobkovou činnosťou, a keďže iné vydavateľstvo o portugalské preklady nejavili záujem, no my sme chceli prekladať, rozhodli sme sa pre samovydavateľskú činnosť. Momentálne máme 8 titulov s menami na obálke. Okrem toho sme začali dovnútra knihy pridávať aj prekladateľov/prekladateľkin medajlónik s fotografiou.“

Je chvályhodné, že si vydavateľstvo uvedomuje vynaložené úsilie prekladateľa v prekladateľskom procese, a tiež dôležitosť kvalitného prekladu. Vníma trend, ktorým sa problematika ne/viditeľnosti autora prekladu uberá, a zaujalo takýto postoj.

Vydavateľstvo BRaK pôsobí na literárnej scéne od roku 2015 a vydalo 41 titulov, z toho 5 titulov má na obálke uvedených aj autorov prekladu. Ako uvádzajú na svojej webovej stránke, ich vydavateľský zámer sa zrodil „z reakcie na pozo-

ruhodné výkony v súčasnej domácej a svetovej literatúre, esejistike a v oblasti kníh pre deti a mládež, ale aj z faktu neexistencie výnimočných titulov modernej svetovej spisby v slovenskom knižnom prostredí.“ Na otázku o pohnútkach, ktoré viedli k uvádzaniu mena autora prekladu na obálke, nám jeden zo zakladateľov vydavateľstva BRaK František Malík odpovedal: *„Tá pohnútka bola práve zviditeľniť prekladateľov/prekladateľky a dať im zaslúžený rovnocenný priestor. Dobrý preklad je vlastne spoluautorstvo. Obávam sa, že za tým nie je žiadna hlbšia filozofia. Meno realizátorov prekladu, žiaľ, neuvádzame od začiatku našej vydavateľskej činnosti.“*

Vydavateľstvo Literárna bašta vzniklo pred niekoľkými rokmi v Banskej Bystrici po založení kníhkupectva Artforum. Spočiatku to bol projekt, ktorý zastrešoval rôzne kultúrne podujatia. Dnes ponúka nové mená súčasnej prózy i esejistiky a venuje sa spoločensky aktuálnym témam ľudských práv, klímy, umenia a duševného zdravia. Vo svojej ponuke má 22 kníh, z toho 15 od zahraničných autorov. Slavo Sochor z vydavateľstva Literárna bašta vníma pozíciu prekladateľov takto:

„Pozíciu prekladateľa/prekladateľky vnímame v našom pracovnom procese ako kľúčovú. Práve na základe vzájomných diskusií s nimi tvoríme

náš edičný plán, a teda tak trochu aj našu vydavateľskú identitu. O pozícii prekladateľa/prekladateľky sa – aspoň si myslím – v dnešných časoch hovorí pomerne dosť (čoho dôsledkom je aj trend zviditeľňovania ich mien na obálkach), no mohlo by sa stále viac. Napokon, sú to ľudia plne zodpovední za to, ako pôsobí prekladaný titul v našom jazyku, a zároveň – s každým novým dielom musia jazyk vynachádzať nanovo. Miesto na obálke vedľa autora/autorky im právom patrí. Doposiaľ sme vydali sedem titulov s menom prekladateľa/prekladateľky, uvedenom na prednej časti obálky.“

Vydavateľstvo **Zelený kocúr** ponúka rôzne žánre: beletriu, náučno-populárne knihy, knihy o športe, kuchárske knihy či knihy pre deti. Aj toto vydavateľstvo začalo ísť smerom k zviditeľňovaniu prekladateľa. V ich ponuke je 37 titulov, z toho 4 knihy uvádzajú meno autora prekladu na obálke.

Stanovisko k téme neviditeľnosti prekladateľa sa nám od vydavateľstva *Zelený kocúr* nepodarilo získať.

Problematikou viditeľnosti prekladateľa sa zaoberá aj občianske združenie *DoSlov*. Toto združenie vzniklo z iniciatívy vytvoriť organizáciu, ktorá bude zastrešovať záujmy prekladateľov, informovať a prispievať k rozvoju prekladateľov a zároveň zlepšovať podmienky li-

terárneho prekladu na Slovensku. Združenie *DoSlov* si uvedomuje problematiku viditeľnosti prekladateľa: „Dobrý prekladateľ sa usiluje, aby čitateľ nadobudol pocit, že číta originál. Preto zámerne v texte predstiera neviditeľnosť. Literárni prekladatelia by však rozhodne nemali zostávať neviditeľní v mimotextovom svete. Sú tvorcami umeleckých prekladov a dôležitými aktérmi kultúrneho a literárneho života, a teda sú aj spolutvorcami svetovej literatúry.“

Združenie kladie dôraz na kvalitný slovenský preklad. Zároveň sa zamýšľa nad rôznymi recenziami a marketingovými textami, ktoré sú nevyhnutné pre propagáciu nových titulov. V nich sa často citujú celé pasáže preloženej knihy bez toho, aby bol uvedený prekladateľ, ktorý je v tomto prípade autorom slovenského prekladu, čím sa de facto porušuje autorský zákon. Združenie radí prekladateľom okrem iného aj to, ako sa podobným situáciám vyhnúť.

Naším zámerom bolo načrtnúť problematiku neviditeľnosti prekladateľa a predstaviť dve roviny neviditeľnosti. Tú, ktorá je pri čítaní knižného diela považovaná za pozitívnu – t. j., ak sa prekladateľ počas procesu prekladu usiluje o to, aby čitateľ mal pocit, že číta originál. A tú negatívnu, ktorá sa venuje náročnosti práce prekladate-

ľa, za ktorú prekladateľ nedostáva patričný priestor a uznanie.

Je povšimnutiahodné, že čoraz viac vydavateľstiev si uvedomuje kľúčovú úlohu prekladateľa v prekladateľskom procese a zároveň aj na knižnom trhu. Vydavateľstvo *Inaque* vníma túto problematiku a vydalo sa smerom zviditeľňovania preto, že v zahraničí je uvádzanie autora prekladu na obálke štandardom. Podobne aj *Portugalský inštitút*, ktorý okrem toho spolupracuje len s vyštudovanými prekladateľmi, pretože im záleží na kvalitne spracovanom preklade. Uvedomujú si potrebu teoretických znalostí, pretože pre prekladateľa sú nevyhnutné a obohacujúce. Pomáhajú im lepšie sa popasovať s dilemami či úskaliami, ktoré vystanú počas prekladateľského procesu. Vydavateľstvo *BRaK* ponúka svojim prekladateľom rovnocenný priestor a pokladá ich za spoluautorov. *Literárna Bašta* považuje prekladateľov za kľúčových a spolupracuje s nimi aj na príprave edičného plánu. Občianske združenie *DoSlov* sa angažuje v problematike zviditeľňovania prekladateľov, lebo ich považujú za spolutvorcov svetovej literatúry. Spoločne si uvedomujú, že úsilie prekladateľov v náročnom procese prekladu si zaslúži patričnú odmenu, veď rovnako ako autor originálu sa podieľajú na vy-

tváraní literárneho zážitku čitateľa. Pozornosť a záujem čitateľskej verejnosti si plne zaslúžia autori originálu, ale ceníť si treba aj prácu prekladateľov. Ich meno na obálku právom patrí. Zviditeľnenie realizátorov prekladu možno dosiahnuť aj pomocou iných médií: na internetových fórach, na sociálnych sieťach či dôsledným uvádzaním autora prekladu na internetových stránkach kníhkupectiev. Veríme, že sa to v budúcnosti stane pravidlom a k prvým lastovičkám sa pridajú aj ďalšie veľké vydavateľstvá.

Katarína Slovák

katarina.slovak@studenti.umb.sk

**NAPÍSANÉ ZOSTÁVA
ALEBO KNIŽNÁ PODOBA
PREKLADATEĽSKEJ
„ORÁLNEJ HISTÓRIE“**

Vladimír Biloveský – Martin Kubuš: *Na slovíčko s prekladateľom*. Banská Bystrica : Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici, 2020, 250 s. ISBN 978-80-8227-003-0.

Banskobystrická translatológia oslávi na budúci rok (2022) dvadsaťpäť rokov svojej existencie. Práve pred štvrtstoročím vznikla v srdci Slovenska Filologická fakulta, ktorá si dala ako hlavný cieľ výchovu budúcich prekladateľov

a tlmočníkov. Zažila rôzne obdobia – búrlivé, menej žičlivé, vyslovene problémové, ako aj výrazne dynamické. Jednou z nosných katedier, ktorá vždy tvorila jadro banskobystrickej translatológie, bola a dodnes je Katedra anglistiky a amerikanistiky (pôvodne Filologickej fakulty, neskôr Fakulty humanitných vied až po súčasné ukotvenie vo Filozofickej fakulte).

Táto katedra začala intenzívnu spoluprácu s externým prostredím, čo sa prejavilo nielen v spolupráci s viacerými prekladateľskými a tlmočnickými agentúrami, vznikom Prekladateľskej a tlmočnickej spoločnosti FF UMB, ale aj kontaktami s Veľvyslanectvom Spojených štátov amerických v Bratislave. A práve táto spolupráca priniesla konkrétne výsledky – popularizáciu translatológie prostredníctvom stretnutí osobností z oblasti umeleckého prekladu (najmä so zameraním na angloamerický literárny priestor a jeho reflexiu v slovenskej kultúre) – *Prekladateľských soirée*. Za týmto skvelým projektom treba hľadať bývalého dekana a translatológa Vladimíra Biloveského, dnes už nebohú Katarínu Feťkovú, Ľubicu Pliešovskú, Miroslavu Melicherčíkovú, Martina Djovčoša a Martina Kubuša.

V zmysle známeho „napísané zostáva“ sa banskobystrickí tran-

slatológovia, anglisti a amerikanisti rozhodli pre vynikajúcu a záslužnú aktivitu. Pôvodné dialógy v ústnej forme, ktoré odznali v *Prekladateľských soirée* na pôde Štátnej vedeckej knižnice v Banskej Bystrici, sa rozhodli zhmotniť do písomnej ergo knižnej podoby (samozrejme, po istých redakčných úpravách). Publikáciu zostavili Vladimír Biloveský a Martin Kubuš a dali jej priliehavý a výstižný názov *Na slovíčko s prekladateľom*.

K čitateľovi sa tak dostávajú živé, autentické názory slovenských prekladateľov najmä na anglicky písanú literatúru (prevažne americkú), na proces prekladu uvedených diel do slovenčiny a hlavne na úlohu, ktorú zohrali v medziliterárnom a medzikultúrnom kontexte. Potenciálnym čitateľom tejto publikácie nemusí byť len translatológ či študent prekladateľstva a tlmočníctva, ale aj osoba, zaujímajúca sa o literatúru, kultúru a celkovo o prácu prekladateľa. Má teda zjavnú popularizačnú funkciu, presne ako spomínané *Prekladateľské soirée*, tentoraz však v písomnej podobe.

Živé spomienky oslovených osobností na preklady daných textov či konkrétnych „prekladateľských orieškov“ (s. 77) striedajú ich úvahy o literatúre, kultúre, ideologicko-politickom napätí pred rokom 1989 (Otakar

Kořínek, Katarína Jusková) či o aktuálnej situácii na knižnom trhu v súčasnosti (Alojz Keníž). Ako trefne podčiarkuje Keníž, „... v literatúre bol kedysi socialistický realizmus, dnes je kapitalistický upírismus“ (s. 72). Jusková zas pripomína, že „... prekladatelia mali na výber – buď odtiaľ niečo vyhodíte, upravíte alebo ju nevydáte“ (s. 227). Ale poďme po poriadku.

Zostavovatelia oslovili desiatku osobností, ktoré spovedajú moderátori – kolegovia anglisti z banskobystrickej Filozofickej fakulty. Translatológ Ján Vilikovský, bývalý diplomat a dekan Filologickej fakulty UMB, sa v dialógoch zameriava najmä na súčasnú americkú literatúru, prekladateľské postupy a na vhodnosť kontextového variantu, Vladislav Gális približuje úskalia prekladu románu *Otrok* či jeho vzťah ku kritike. Alojz Keníž sa vracia k hodnotiacemu aspektu prekladov (Cena Jána Hollého, študentské texty v *Prekladateľských listoch*), Marína Gálisová približuje upírsku prózu, feministický rozmer prekladov a preklad reálií. Prekladateľ a diplomat Otakar Kořínek v publikácii analyzuje texty Johna Steinbecka a Jacka Kerouaca, ako aj preklad uvedených autorov do slovenčiny. Kořínek prízvučuje dôležitosť štúdia a ovládania slovenčiny a zároveň odovzdáva

prekladateľom a študentom prekladateľstva konkrétne rady a skúsenosti. Vlastné preklady a prácu v *Revue svetovej literatúry* približuje Jarmila Samcová († 2017). Z myšlienok Mariána Andrička by som vyzdvihol najmä časti týkajúce sa prekladu poézie, ako aj kvality prekladov a vzťahu originálu k viacerým prekladových verzií. Miroslava a Ján Gavurovci odpovedajú na otázky o ich vzťahu k prekladovej kritike, o práci na jednotlivých textoch či o ich prekladateľských snoch.

Nepochybne obohacujúce sú aj dialógy moderátorov s prekladateľom a diplomatom Igorom Navrátilom a s prekladateľkou a redaktorkou Katarínou Juskovou. Navrátil zaujme úvahami o postavení prekladateľa v spoločnosti či spomienkami na viaceré osobnosti literatúry (napríklad na stretnutie s Johnom Updikom) a literárnej vedy (s Antonom Popovičom), či na pôsobenie v *Revue svetovej literatúry*. Jusková sa vracia k svojmu prvému prekladu, no najmä k ideologickým aspektom, ktoré ovplyvňovali vydanie jednotlivých kníh pred rokom 1989.

Dodávam, že cennou súčasťou publikácie sú aj zoznamy preložených diel účastníkov *Prekladateľských soirée* s podrobnými bibliografickými odkazmi

a fotogaléria z tohto podujatia.

Vladimírovi Biloveskému a Martinovi Kubušovi sa jednoznačne podaril cieľ, ktorý si dali v úvode knižky – (prioritne študentom prekladateľstva a tlmočníctva) „predstaviť prekladateľské osobnosti, ale aj preniknúť do procesu prekladu a spoznať svet, do ktorého by chceli vstúpiť“ (s. 14). Navyše, publikácia je reprezentatívna aj z vizuálneho hľadiska (plnofarebná na kriedovom papieri). Jednoznačne ju odporúčam všetkým záujemcom o umelecký preklad – a to nielen kolegom a študentom z prostredia anglistiky a amerikanistiky.

Ivan Šuša

Katedra prekladateľstva

a tlmočníctva

Fakulta cudzích jazykov

Bolonská univerzita, Forlí

Bodka

Je neuveriteľné, kde všade sa dá naraziť na rôzne formy kritiky prekladu v širšom slova zmysle. Sociálne siete síce považujem za nutné zlo, no cesty internetu sú nevyspytateľné a nedávno som narazil na fenomén tzv. „bookstagramu“, čo znie ako zaklínadlo, ale nie je. Verím, že pre mnohých nejde o nič nové, pre mňa však áno. Pre tých, ktorí sú podobne ako ja nevzdelaní v oblasti internetového marketingu, ide o rôzne čitateľské profily na sociálnej sieti Instagram s aranžovanými fotkami kníh a krátkymi recenziami. Jednoducho, knižný fast-food.

Na Slovensku ide už o pomerne rozšírený fenomén, a to nielen v oblasti literatúry pre „mladých dospelých“. Pre mňa išlo o podobne záražajúce zistenie, ako keď som sa v *Mýtoch* Stephena Frya dočítal, že Pandora mala džbán, nie skrinku. Nádej však na bookstagram nehládajte.

Samozrejme, prehánam. Keď sa totiž prederiete cez kopu marketingu a nekonečné množstvo filtrovaných fotiek prehnane skrášľujúcich realitu, tak je naozaj pozitívne, že knihy si našli miesto aj tu. Píše sa a diskutuje sa o nich, dokonca sa pomerne pravidelne objavujú aj komentáre k prekladom, samozrejme – rôznej kvality. Nájde sa však aj veľa dobrého.

Jedny z mnohých „bookstagrameriek“ dokonca robia podcast s názvom *Dve hejterky po záruke*, kde sa v jednom z dielov venujú vyslovene kritike prekladu, vyvracajú aj klasické mýty o preklade a rozširujú povedomie o náročnosti práce literárneho prekladateľa, čo je nepochybne záslužná činnosť.

Aj na týchto menej pravdepodobných miestach teda môžete nájsť rôzne formy kritiky prekladu, ktoré, treba zdôrazniť, môžu výrazne ovplyvňovať jazykový a aj prekladový vkus budúcich generácií, na čo by sme sa mali pripraviť. Dôležité však je, že sa o preklade píše, čo je ďalší dôkaz, že preklad je dobrodružstvo a má moc očariť človeka a donútiť ho o ňom písať – či už s „heštegmami“ alebo bez. My zostaneme (zatiaľ) bez heštegov, ale nech sa páči, objavujte aj nové formy komentárov k prekladom. Dovidenia v ďalšom čísle!

Matej Laš